

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Gençlik ve İnanç Eğilimleri Özel Sayısı, 2022, 9 (3), 1044-1076

GENÇLERİN İNANÇ EĞİLİMLERİNİN ANLAŞILMASI BAĞLAMINDA DUA İBADETİ
Worship of Prayer of in Context of Understanding Youth's Faith Tendencies

Mebrure DOĞAN

Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri Anabilim Dalı, mebruredogan@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9027-144X.

Zeynep ÖZCAN

Doç. Dr. Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri Anabilim Dalı, zeynepozcan@kbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002- 6140-6771.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	15.11.2022
Kabul Tarihi / Accepted:	28.12.2022
Yayın Tarihi / Published:	31.12.2022
Cilt / Volume:	9
Sayı / Issue:	3
Sayfa / Pages:	1044-1076

Atıf / Cite as: Doğan, Mebrure – Özcan, Zeynep. “Gençlerin İnanç Eğilimlerinin Anlaşılması Bağlamında Dua İbadeti” (Worship of Prayer of in Context of Understanding Youth’s Faith Tendencies). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 9/3 (2022), 1044-1076. Doi: 10.17859/pauifd.1205511.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), Gençlik ve İnanç Eğilimleri Özel Sayısı, 9 (3) 2022: 1044-1076

GENÇLERİN İNANÇ EĞİLİMLERİNİN ANLAŞILMASI BAĞLAMINDA DUA İBADETİ*

Mebrure DOĞAN**

Zeynep ÖZCAN***

Öz

Araştırmanın amacı gençlerin dua ibadetine ilişkin tutumlarını incelemek ve bu suretle onların inanç ve ibadet eğilimlerini tespit etmeye çalışmaktır. Fenomenolojik desenli nitel yöntemin kullanıldığı araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmış, betimsel analiz ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın örneklemi Afyonkarahisar ve Karabük illerindeki farklı ortaöğretim kurumlarından öğrenim gören ve yaş ortalaması 16 olan 25 gençten oluşmaktadır. Bulgulara göre gençler büyük bir önem atfettikleri duayı daha çok “istemek ve Allah’la iletişim kurmak” olarak algılamaktadır. Çeşitli gerekçelerle duaya yönelen gençleri duaya en fazla motive eden faktör “stres ve kaygı” olup gençlerin çoğu iyi bir gelecek için dua etmektedir. Dua ettiklerinde çoğunlukla kendilerini Allah’a yakın hissedenden gençler üzerinde duanın en belirgin etkisi “rahatlatma”dır. Araştırmada inanç konusunda zaman zaman anlamaya yönelik şüpheler yaşansa da gençlerin Allah’a inanma oranlarının çok yüksek olduğu, buna mukabil ibadet konusunda ilgisiz ve istikrarsız bir görünüm arz ettikleri anlaşılmıştır. Ayrıca gençlerin önemli bir kısmının geleneksel dine sığınarak huzuru aradıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinî Gelişim, İbadet, Dua, Ergenler, İnanç Eğilimleri

Worship of Prayer of in Context of Understanding Youth's Faith Tendencies

Abstract

The purpose of the research was also to reveal the details related to the youth's faith and worship tendencies by means of analysing their attitudes towards the worship of prayer. In the research in which a qualitative method with a phenomenological pattern was used, data were collected through the semi-structured interview technique, and descriptive analysis and content analysis were implemented. The research sample was composed of 25 youths who studied at different secondary education institutions in

* Bu araştırma için T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 01.09.2022 tarihli toplantısında karar 2022/260 ve 121034 sayısı ile etik kurul izni alınmıştır. Bu makale Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İslami İlimler Enstitüsü'nün 11-13 Kasım 2022 tarihleri arasında ortaklaşa düzenledikleri “Uluslararası 21. Yüzyılda Gençlik ve İnanç Eğilimleri Sempozyumu”nda sözlü olarak sunulan aynı başlıklı bildirden üretilmiştir.

** Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri Anabilim Dalı, mebruredogan@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9027-144X.

*** Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri Anabilim Dalı, zeynepozcan@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6140-6771.

Afyonkarahisar and Karabük provinces and whose age average was 16. According to the results, the youths mostly perceived prayer to which they attributed great importance as “to desire and to communicate with Allah”. The factor that mostly motivated the youths inclining to prayer for various reasons was “stress and anxiety”, and most of the youths prayed for a better future. “Relief” was the most significant influence of prayer on the youths that generally felt themselves close to Allah when they prayed. It was understood in the research that although suspicions related to faith were occasionally aroused, the rate of youths’ belief in Allah was very high, but on the other hand, they presented an indifferent and inconsistent appearance. It was also detected that a significant part of the youths sought peace by taking refuge in traditional religion.

Keywords: Religious Development, Worship, Prayer, Adolescents, Faith Tendencies

Structured Abstract

The youth stage is an important period with regards to religious development. At this stage which includes also adolescence, crossroads related to religious life are faced. With reference to the main problem of what these crossroads are and what problems are faced, the adolescents’ attitudes towards faith and worship in general and prayer in particular were analysed in this research. It was thought that analysing the attitudes towards prayer would be a guide in understanding the tendencies related to faith and worship. In the research, a qualitative method with a phenomenological pattern was used, and data were collected through the semi-structured interview technique. The data obtained were analysed using descriptive and content analysis techniques and then interpreted. The research sample was composed of 25 youths who studied at different secondary education institutions in Afyonkarahisar and Karabük provinces and whose age average was 16. According to the research results, prayer was an important phenomenon in the lives of youths. It was identified that there were themes of “to desire”, “to communicate with Allah”, “a tool of trust and sanctuary”, and “appreciation” in prayer perceptions of the youths, and it was detected that a few people also stated to pray for the purpose of appreciation and in their happy times. Furthermore, courses and exams, sad/painful experiences, cases causing fear, illnesses, and bad thoughts were determined as the situations causing anxiety in the youths. It was concluded that young people faced with these situations generally appealed to pray. It was revealed the factor that mostly motivated the youths tending towards praying due to various reasons for prayer was “stress and anxiety”, and wishes such as “welfare about life, beauty, health, success, a good future” followed this. It was seen that the most common stressors were exams of the school lessons and central examinations for the youths participating in the research. Most of the young people stated to pray sometimes and often and to feel themselves close to Allah when they prayed. These young people expressed their feeling of closeness with the words “quite close, as if being in the same room, as if staying by, as if Allah is inside me, as if I kneel before Allah, and as if Allah is sitting by me and listening to me”.

They told the change brought about in themselves as the result of praying experiences with the sentences as follows: “I felt that I confided, I was relaxed, I was awe-inspired, and I was positive, I felt better, my trust in myself increased, I felt happy, I felt close to Allah, and I felt the support of Allah with me.” In the research in which it was detected that whether the young people’s prayers came true or not did not bring about a change in most of their feelings on Allah, it was revealed that there were ones questioning whether they put enough effort when their prayers did not come true and considering that it was for the best. It was understood that although some suspicions related to faith were occasionally aroused, the rate of youth’s belief in Allah was very high, but on the other hand, they presented an indifferent and inconsistent appearance. It was also detected that a significant part of the youths sought peace by taking refuge in traditional religion and also that there were some people inclining towards evidence-based faith (tahqeeq) from imitative faith (taqleed) by questioning religious belief and practices.

GİRİŞ

İnsan hayatının en önemli dönemeçlerinden biri kabul edilebilecek gençlik evresi, dinî hayat bakımından da önemli bir döneme tekabül etmektedir. Dinî hayatın temelleri bu dönemde atılmamış olsa da ergenliği de içine alan bu dönemde çeşitli dinî değişim ve dönüşümler yaşanabilmektedir. Gençlik döneminde dinî hayat, tıpkı diğer yaşamsal konularda olduğu gibi bireysel farklılıklardan etkilenmektedir. Dinî gelişim karakteristiği olarak özellikle ergenlik döneminde ortaya çıkan çelişki, çatışma, kararsızlık, arayış ve şüphelerin bazen yüzeysel bazen de derin bir şekilde yaşanması söz konusudur. Nitekim dinî şüphe ve kararsızlıkla dinden uzaklaşma veya kopma riskiyle karşılaşan bazı ergenler bir taraftan dinî kaygı yaşarken diğer yandan dinî başa çıkma yöntemlerini kullanarak yeniden dine sığınabilmektedirler. Örneğin bu dönemdeki bazı gençler yaşadıkları dinî suçluluk duygularının stresi ile başa çıkmak için yine Yaratıcıya yönelerek dua etmekte ve onun merhametine güvenerek rahatlayabilmektedirler. Bu bağlamda yaşanan içsel çelişkilerin, dua vasıtasıyla Yaratıcıyla kurulan içten bir ilişki sayesinde bireysel dindarlığın psikolojik kaynağı haline dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Dindarlık çok boyutlu bir kavram olup inanç-ibadet boyutlarının birbirleriyle olan ilişkisi oldukça açıktır.¹ Bireyin inanç yaşantısını anlamının yollarından biri de onun inandığı Kutsal'la kurduğu ilişkinin göstergesi olan ibadetleri ve bu ibadetlerinin içeriğini anlayabilmektir. İbadetler en özlü ifadesiyle Allah'a bağlılığı ve inancı simgeleyen davranışlardır.² Allah bilincini bireyin şuurunda aktif hale getiren ibadetlerin, içsel bir motivasyonla yapıldığı takdirde dinî inancı biçimlendirmekle kalmayıp aynı zamanda güçlendirdiği bilinen bir gerçektir.³ İnsanın yaratıcısına aracısız hitap edebilme imkânına sahip olduğu dua ibadeti ise diğer ibadetlerden farklı olarak biçim ve şartlardan bağımsız bir ibadettir. İnanan bireyin inandığı varlık ile dilediği zamanda dilediği biçimde iletişim kurmasına imkân veren dua ibadeti bir yandan bu yönüyle diğer ibadetlerden farklılaşırken diğer yandan bütün ibadetlere eşlik eden yönüyle her ibadetin özünde içkin olarak bulunmaktadır.

Günümüzde gençlerin genel olarak dinî konulara yönelik ilgisizliği ve bunu söylemlerine yansıtıyor olmaları hem aileleri hem de bu konuda hassasiyeti olan insanları doğal olarak tedirgin etmektedir. Nitekim muhafazakâr bir toplumun üyeleri olarak içinde inanç ve ibadet ilkelerini de barındıran kültürel kodların yeni yetişen nesiller yoluyla geleceğe aktarılacağı herkesin malumdur. Bu durum belki de yaşanan tedirginliği daha da derinleştirmektedir. Resmi din eğitimi almalarına ve bu konuda herhangi bir kısıtlama ile karşılaşmamalarına rağmen gençlerin inanç eğilimlerinde ortaya çıkan birtakım sapmalar ya da ilgisizlikler acaba dinî gelişimsel bir karakteristik midir yoksa tedirgin olmayı gerektirecek bir sapma mıdır sorusu zihinleri fazlaca meşgul eden bir problem halini almıştır. Hatta panoramik bakıştan yoksun birtakım değerlendirmelerin gençlerin toptan damgalanmasına yol açan söylemleri beraberinde getiriyor olması zihinlerdeki sorulara farklı boyutlar

¹ Faruk Karaca, *Din Psikolojisi* (Trabzon: Eser Matbaacılık, 2017), 137.

² Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998), 233.

³ Karaca, *Din Psikolojisi*, 146.

kazandırmaktadır. İşte bu ve bunun gibi problemlere cevap aranacak olan araştırmada gençlerin Kutsal'a yönelik algılarını doğrudan ölçmek yerine en derin içsel yaşantının simgesi olan dua yoluyla onları anlamaya çalışmanın, araştırmancının sonucuna daha sahici bir nitelik kazandıracağı düşünülmektedir. Nitekim gelişim dönemi itibarıyla tepkisel reflekslerin kendini hissettirdiği gençlik dönemi dinî gelişiminin iyi anlaşılmasının gençliğe yönelik eğitim planlamalarına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmancının amacı gençlerin dua ibadetine ilişkin tutumlarının yanı sıra dua davranışlarını incelemek suretiyle ibadet ve inanç tutumlarına ilişkin detayları ortaya koymaktır. Literatürde gençliğin inanç ve ibadet durumlarını ele alan çeşitli araştırmalar bulunmakla birlikte⁴ bunu dua ibadeti üzerinden gerçekleştiren bir araştırmaya rastlanmamış olması araştırmancının konusunun seçilmesinde etkili olmuştur. Bu çerçevede araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Gençlerin inanç ve ibadete ilişkin tutumları nasıldır?
- 2- Gençlerin dua algıları ve dua tecrübeleri nasıldır? Gençler hangi motivasyonlarla duaya yönelmektedir?
- 3- Gençlerin dualarında yöneldikleri Allah'a ilişkin tasavvurları nasıl şekillenmektedir?
- 4- Gençler genel anlamda bugünkü gençliğin inanç eğilimlerini nasıl değerlendirmektedir?

1. Dua

Dua kelime olarak "çağırma, seslenmek, istemek, yardım talep etmek" manasını taşıyan Arapça bir mastardır. Tanrı'ya yalvarma, yakarış olarak tanımlanan dua⁵, "küçüğün büyükten, aşağıda olanın yukarıda olandan istekte bulunması ve niyaz etmesi" anlamında isim olarak kullanılır. İslamî literatürde ise dua, Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesi, sevgi ve tâzim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesi olarak tanımlanmaktadır.⁶ Yazır duayı "acizin kâdirden, kulun yaratıcısından ihtiyaç ve arzusunu ciddi olarak istemesi ve rica etmesi, fiilen, kavlen ve halen yalvarması" olarak tarif etmektedir.⁷ İkbâl'e göre ise "ister ferdi, ister içtimai olsun,

⁴ Hayati Hökelekli, *Ergenlik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1983); Asım Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", *İlahiyat Akademi Dergisi* 12 (Aralık, 2020); Beyazıt Yaşar Seyhan, "Üniversite Öğrencileri Örnekleminde Dua Tutumu ve Tanrı Tasavvuru", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/2 (2014); Asude Arıcı Coşkunsever, *Ergenlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005); Mustafa Koç, *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002).

⁵ *Güncel Türkçe Sözlük*, "Dua" (Erişim 15 Kasım 2022).

⁶ Osman Cilacı, "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık, 1994), 9/529.

⁷ Muhammet Hamdi Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Yayınevi, trs), 2194 – 2196. *PAUİFD Gençlik ve İnanç Eğilimleri Özel Sayısı, 9 (3) 2022*

kâinatın dehşet verici sessizliği içinde, insanoğlunun kendisine bir cevap bulabilmek için hissettiği derin hasret ve iştiağın ifadesidir.”⁸

Dua dinî bağlılığı olan insanın yüce varlığa yönelmesinin ve onunla iletişim kurmasının öznel bir formudur. Bütün dinlerin ibadetleri arasında yer alan dua aynı zamanda ibadetin özüdür.⁹ Dinî hayatta merkezi bir yere sahip olmakla birlikte dua, dinî duygu, düşünce ve davranışın gözlemlenebilen en somut halidir.¹⁰ James’e göre dua dinin tam olarak ruhu ve özüdür. Dua eylem halindeki dindir. Yani gerçek dindir.¹¹ Carel’e göre gönlünü şüphe ve endişelerden soyutlayabilen insanlar, tıpkı güneşin ısı ve gülün kokusu gibi Allah’ı duyabilirler.¹² Dua kalbin Allah ile konuşmasıdır ve ancak insanın kalben hazır olması halinde gerçekleşebilir.¹³ Kalbin Allah ile beraber olma ve onunla konuşma ihtiyacı, dua ile tatmin bulur.¹⁴ Dua, sınırlı, sonlu ve âciz varlık insanın sınırsız, sonsuz ve kudret sahibi yaratıcısı ile kurduğu bir iletişimdir.¹⁵ Ancak duada Yüce varlıkla O’na yönelen birey arasında denk olmayan bir ilişki ve iletişim söz konusudur. Bu ilişkide kendisini muhtaç ve arzulu varlık olarak gören birey, her zaman her yerde işiten olduğuna inanıp güvendiği Allah’ı kendisinin ihtiyacını karşılayacak durumda olan varlık olarak görmektedir.¹⁶

Bireyin inandığı varlığa yönelişinin en sade ve dolaysız biçimi olan dua aynı zamanda dinin fitrî oluşunun da göstergesidir.¹⁷ Dinî bağlılığı olsun olmasın bir kurtarıcıya ihtiyaç duyulan kritik zamanlarda insanın yüce bir kudrete yönelmesi, beklenen bir davranış olduğu kadar değişmeyen bir gerçekliktir.¹⁸ En temel dinî yöneliş biçimi olan dua, bireyin kutsal kabul ettiği varlıkla ilişkisinin düzeyini de yansıtmaktadır. Bireylerin dualarının içeriği onun dinî gelişim düzeyi hakkında bilgi verebileceği gibi inandığı varlığa ilişkin tasavvurlarını da anlatmaktadır. Duanın

⁸ Muhammed İkbal, *İslam’da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. Ahmet Asrar (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, trs.), 129.

⁹ Tirmizi, Sünen, Dua 1

¹⁰ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 214.

¹¹ William James, *Dinsel Deneyimin Çeşitleri- İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, çev. İsmail Hakkı Yılmaz (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017), 474-475.

¹² Alexis Carrel, *Dua*, çev. Alper Yüçetürk, (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1967), 29.

¹³ Toshihiko Izutsu, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1975), 183.

¹⁴ Osman Cilacı, “Dua ve İbadet”, *Diyanet İlmî Dergi* 11/5 (1972), 286.

¹⁵ Cilacı, “Dua”, 529.

¹⁶ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 212.

¹⁷ Kur’an’da bir taraftan insan için dua etmenin daha belirgin ya da zayıf hale geldiği durumlar açıklanırken diğer taraftan bu yönelişin fitri olduğu bilgisi verilir. Buna göre tehlike ve sıkıntıyla karşılaşan insan güçlü bir motivasyonla Allah’a yönelerek yatarken, otururken, ayakta dururken ısrarla dua edip Allah’tan iyilik ve başarı isterken; ihtiyaç ve sıkıntıları giderilen, kendini güvende ve başarılı hisseden insanın dua motivasyonu zayıflar. Hatta tehlike ortadan kalktığı anda veya ihtiyaç giderildiğinde bu bireylerin bazıları Allah’tan yüz çevirdiği gibi güç ve yeterlilik hissiyle bencilce ve nankörce davranır. Dinî gelişim açısından risk taşıyan böylesi durumları önlemek ve dinî motivasyonu canlı tutmak için ise dinler, bazı ibadetleri zorunlu dinî görev haline getirmiştir. (Yunus 10/12; Fussilet 41/51; Lokman 31/32; Rum 30/33; İsrâ 17/67; Zümer 39/8; Selahattin Parlador, “Dua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık, 1994), 9/532.

¹⁸ Yunus Suresi 10/22.

doğasında istemek vardır ancak bu isteğin içeriği, bireyin dindarlığı içselleştirme düzeyinin de göstergesi kabul edilebilir. Sadece para, eşya gibi bazı maddi istekler veya cennete erişmek cehennemden kurtulmak gibi manevi istekler için Allah'a dua etmek daha az gelişmiş bir dindarlığa işaret edebilirken; Allah'tan af dilemek, kendisini doğru yoldan ayırmamasını istemek, O'nun rızasını kazanmayı talep etmek daha gelişmiş bir dindarlığı gösterebilir. Diğer taraftan duaların içerikleri bireyin inanç durumu hakkında da bilgi verebilir. Örneğin sıklıkla "Allah'ım sen affedicisin, affetmeyi seversin beni de affet" duasını yapan bir dindarın "kullarını seven, merhametli, bağışlayıcı" Allah tasavvuruna sahip olduğu; buna mukabil hem babamız diye hitap ettiği Rabbe, hem oğul olarak nitelendirdiği İsa Mesih'e hem de aziz olarak isimlendirdiği bazı özel şahıslara dua eden bir Hristiyan'ın Tanrı tasavvurunda tevhit esasının olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla bireylerin duaları, onların dinî hayatları hakkında önemli ipuçları içerir.

İnsanlar farklı güdülerle dua ederler. Örneğin korku, çoğu bireyi dua etmeye yöneltir. Bununla birlikte stres, kaygı, acizlik, çaresizlik, ihtiyaç ve istekler dua etme sebepleridir. Allah'a yönelip dua etmeye farklı güdüler kaynaklık etse de inancın sağladığı motivasyon daha güçlü ve devamlıdır. Çünkü inanç bağı kuvvetli bireyler dua vasıtasıyla Allah'la doğrudan iletişim kurduklarına, O'nunla konuştuklarına ve O'nun kendilerine cevap vereceğine inanırlar. Allah'a duyulan saygı, sevgi, şükran, minnettarlık, hayranlık da dua etmeye sevk eden duygulardır.¹⁹

Duada yaşanan psikolojik süreçler oldukça karmaşık olmakla birlikte öncelikle bireyin Allah ile iletişime hazır olabilmesi için dikkatini kendi üzerinde toplamasından ve dış uyaranlara kendisini kapatmasından söz edilebilir. Böylece duygu ve düşünceleriyle ilgili farkındalığı artan birey tüm benliğiyle Allah'a yönelmeye hazır hale gelir, kendi sınırlı gücünün farkında olur ve hakiki kudret sahibiyle dua vasıtasıyla iletişim kurar. İkinci olarak dua "umut etmek ve istemek" tir. Yaratıcısıyla doğrudan iletişime geçen birey maddî manevî bütün isteklerini aracısız O'na ileterek rahatlama ihtiyacı, huzur ve sükunu elde etme imkânı da bulur. İsteklerini gerçekleştirme noktasındaki acizliği her ne kadar güçsüzlük hissi oluştursa da yüce kudretin yanında olduğu düşüncesi kendini yeterli ve güçlü hissetmesini sağlar. Duaya odaklanan birey kendisinin dışındaki dünya ile tamamen ilgisini keser ve Allah'ın varlığını kuvvetle hisseder. İsteğini fark etmek için öncelikle kendisiyle konuşan birey, onu dua ile arz ederken Allah'la konuşur. Sağlık, hastalıktan kurtulma, başarı, bir tehlikeden korunma gibi maddi sebeplerle ya da bağışlanmak, ahiret mutluluğunu ve rızayı kazanmak, duaların kabulü gibi manevî sebeplerle taleplerini yaratıcısına iletir.²⁰

2. Ergenliğe Genel Bakış

Latince "adolescens" kelimesinden dilimize geçen ve büyümek, olgunlaşmak anlamlarına gelen ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemini ifade

¹⁹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 221.

²⁰ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 30-32.

etmektedir.²¹ Bu dönemdeki birey her ne kadar yetişkin statüsünde kabul edilse de yoğun duygusal, bilişsel, psikososyal ve fizyolojik değişimlerle kendini bulma çabası içerisinde. Dolayısıyla ergenlik dönemi için değişim, dönüşüm ve oluşum süreci demek mümkündür. Duygularda derinleşmeler, ilgilerde ani canlanmalar, hayata dair yeni atılımlar ve anlamsal sorgulamalar yanında pek çok ilkin yaşanmasıyla dikkat çeken bu dönem, bireyin hayatında en aktif ve belki de en çalkantılı dönem olarak bilinmektedir.²² Bu dönemi “ani ve derin bir değişim manzumesi” olarak tasvir eden Hall’a göre bu yönüyle ergenlik bir “bunalım dönemi” dir. Benzer özelliklerinden dolayı bu dönemin literatürde “fırtınalı dönem” “çelişkili dönem” ya da “stresli dönem” olarak ifade edildiği de görülmektedir. Bahadır, tüm bu yapısal özellikleri dikkate alarak ergenliği; “biyo-psiko-sosyal alanlarda en kritik gelişmelerin ortaya çıktığı; duygu, düşünce ve tutumlarda en keskin değişmelerin izlendiği, davranış ve hareketlerde çarpıcı bocalamaların yaşandığı bir geçiş dönemi” olarak tanımlamaktadır.²³

Hiç şüphesiz ki ergenlik çağında ortaya çıkan değişikliklerin tümü olumsuz değildir. Ruh dünyasındaki çalkantıya rağmen bu dönemde pek çok olumlu gelişme de yaşanır. Örneğin ergenin düşünme yeteneğinde sıçrama olur. Soyut kavramları daha iyi anlayan ve kullanan genç, hipotetik düşünmenin kapılarını aralar. İlerde seçeceği meslekle ilgili konulara eğilmenin yanı sıra başarılı olmak ve kendini kanıtlamak için çaba sarfeder. Toplumsal olaylara ilgisi artar. Kendini ve başkalarını gözlem yeteneği güçlenir. Coşkulu, hayalci ve idealist bir görünüm arz eden genç, bu dönemde duygu ve düşüncelerini inançla savunur. Hakça bir düzenden, doğruluktan ve eşitlikten yana bir tutum sergiler. Çevresiyle iletişimde dili eleştirel, tavrı çelişkili de olsa bu durum psikoloji bilimi açısından oldukça olağan kabul edilmektedir.²⁴

Bir geçiş dönemi olan ergenliğin ne kadar süreceğiyle ilgili kesin bilgi vermek zordur. Bireysel farklılıklar ve çevresel faktörlerden dolayı bu dönemin başlangıç ve bitiş itibarıyla hangi yaşlara tekabül ettiği net olmasa da ergenliğin, buluş öncesi (ön ergenlik) adıyla bilinen 1-2 yıllık süreyi de içine alarak 8-10 yıla kadar devam ettiği söylenebilir. Ergenlik ve gençlik yıllarına ilişkin nitelemelerde “moratoryum hali”, “gecikmiş ergenlik” ve “uzamış gençlik” gibi betimlemeler bahsi geçen yaş aralıklarının göreceliğini gösterir mahiyettedir.²⁵ Bazı gelişim psikologlarının ergenliği ön ergenlik, ilk ergenlik ve son ergenlik gibi farklı safhalara ayırarak, içerdiği karakteristikler bağlamında ayrı ayrı ele aldıkları görülmektedir.²⁶

İnsan hayatındaki en hızlı ikinci gelişim evresi olan ergenlik, gerek duygusal coşkunluk gerekse bilişsel yeterlilik açısından çocukluktan kalın çizgilerle

²¹ Anne Marie Rochablave Spenle, *Ergenlik Psikolojisi, Ergen ve Dünyası*, çev: Bekir Onur (Ankara: Maya Yayıncılık, 1980), 10.

²² Faruk Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi* (Trabzon: Eser Matbaacılık, 2016), 135.

²³ Abdülkerim Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 13-14.

²⁴ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2012), 41.

²⁵ Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, 9.

²⁶ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2002), 34.

ayrılmaktadır. Örneğin çocukluktan farklı olarak ergenin yaşamış olduğu gelişim ve değişim her şeyden önce kendisine yönelik algısını etkilemektedir. Zira ergenin bu dönemde kendi varlığının şuuruna varması, bunu ifade etmesi ve bağımsızlık arzusuyla topluma katılma çabaları onu yeni bir kimlik kazanması için arayışa yöneltir.²⁷ Ancak bu sancılı bir süreçtir. Nitekim şüphe, çatışma ve bunalımın temel karakteristikler olarak ön plana çıktığı bu dönemde bazı ergenlerin güçlerini sorgulayarak kendilerinden kuşku duymaya başlamaları, onlarda olumsuz bir benlik algısı yaratarak stres kaynağı haline gelebilmektedir. Ergenin kendisiyle ilgili algısı tüm ilişkilerini etkileyecek önemde olduğu için öncelikle iç dünyasıyla barışık hale gelmesi beklenir. Zira kendisiyle çatışmalı olan ergen, tüm içsel çatışmalarını doğrudan veya dolaylı olarak ya da sebepli veya sebepsiz olarak dış dünyaya yansıtır.²⁸ Ayrıca bu dönemde ergenin organizmasında meydana gelen değişikliklere ilaveten sosyal çevrenin de çeşitlenerek belirleyici bir unsur haline alması, bütün gelişim alanlarını doğal olarak etkilemektedir.²⁹ En çok etkilenen gelişim alanlarının başında ise dinî gelişim gelmektedir.

2.1. Ergenlik Dönemi Dinî Gelişimin Temel Karakteristikleri

Ergenlik dönemindeki dinî gelişimi, ergeni etkileyen bireysel ve sosyal faktörlerden bağımsız ele almak zordur. Zira dinî gelişim, bireyin içinde bulunulan şartlar ve maruz kaldığı ilişki biçimleri çerçevesinde şekillenen bir süreçtir. Bu bağlamda din gelişim, bireyin sahip olduğu dinsel fitratın çevreyle ilişkiye girmesiyle birlikte öğrendiği Allah fikrinin onun hayatına girmesi ve bir değer objesi olarak az değerliden çok değerliye doğru evrilme göstererek gittikçe en değerli hale gelmesi olarak tanımlanmaktadır.³⁰

Dinî gelişim tüm gelişim alanlarından doğrudan etkilendiği için ergenlik döneminde bu sürecin oldukça sancılı geçtiği söylenebilir. Çünkü bu fırtınalı dönemde esen rüzgarlar ergeni çok farklı noktalara savuracak güçtedir. Ancak birikimli bir süreç olan dinî gelişimde özellikle çocukluk dönemi yaşantıları ayrıca önem arz eder. Zira çocukluk döneminde ortaya çıkan dinî ilginin beslenmesi ergenlik döneminde de devam etme eğilimi göstermektedir. Ergenlik döneminde her ne kadar bağımsızlık duygusunun uyanmasıyla birlikte dinî görev ve sorumlulukta azalma, dinî pratiklerden uzaklaşma söz konusu olsa da ergenlerin birçoğu dinî hassasiyetlerini koruyabilmektedir.³¹

Ergenin dinî sosyalizasyon sürecinde özellikle aile, akran grupları, kitle iletişim araçları, rol modeller ve okul gibi kurumlar belirleyici rol üstlenmektedir. Sosyalleşmenin genel olarak gerçekleştiği ilk ortam aile olduğu için özellikle aile içi

²⁷ Naci Kula, "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", *Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 46.

²⁸ Ayten Durmuş, *Ergenlik Dönemi, Yalnız, Hırçın ve Durgun Gençler* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006), 10.

²⁹ Şükriye Şahin - Çağrı Çövenler Özçelik, "Ergenlik Dönemi ve Sosyalleşme", *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi* 5/1 (Haziran 2016), 45; Bünyamin Solmaz - Adem Şahin, "Ergenlerde Dindarlık ve Sosyal Benlik", *Marife* (Yaz 2012), 145-158.

³⁰ Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi*, 16.

³¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 276; Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi*, 138.

maruz kalınan ilişki biçimleri, sadece ergenlikte değil, yetişkinlik dönemi dindarlığında bile etkili olacak güçtedir. Bu konuda ebeveynin dine gösterdiği önemin gençler tarafından algılanması, evdeki dinî aktiviteler, sevgi dolu bir ortamda büyümenin verdiği güven ergenlik dönemi dinî gelişim açısından oldukça önemli dinamiklerdir.³²

Hiç şüphesiz ki modernleşme ve post-modernleşme kaskacında algı, idrak ve davranışları dönüşen gencin dinî gelişim serüveni incelerken zamanın ruhunu da dikkate almak gerekir. Zira yaşanan her gelişme beraberinde kendi ahlâkını getirmekte, insan farkında olsa da olmasa da sürekli değişmektedir. Bu bağlamda gençlerin içinde yaşadığı dönemin, karakterlerini ailelerinden daha fazla etkilediğini ifade eden Yapıcı'ya göre ruhsal bakımdan insan içinde yaşadığı çağa babasına benzediğinden daha fazla benzeme potansiyeline sahiptir.³³ Dolayısıyla gençlerin fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin yanı sıra dinî gelişimlerinin pek çok faktörden etkilenecek şekillendiği özellikle de dünyada yaygın olan değer ve kültürün kitle iletişim araçlarıyla gençleri etkisi altına aldığı altı çizilmesi gereken bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴

Ergenlik dönemi dinî gelişime dair yapılan literatür taramasında ön plana çıkan bir takım temel karakteristikler vardır. Bunların başında hiç şüphesiz ki *çelişki ve çatışmalar* gelmektedir. Özellikle bilişsel ve fiziksel gelişime paralel olarak ortaya çıkan bağımsızlık ve güçlülük duygusu ebeveyn tarafından engellendiğinde bir çatışma sebebi haline gelebilmektedir. Aynı şekilde ilahi bir gücün hayata sınırlama koyması fikri de ergeni çatışmaya sevk eden bir diğer husustur. Nitekim bu dönemde ergen kendisini Tanrı da dahil olmak üzere hiçbir otoriteye muhtaç olmayacak kadar güçlü ve hiçbir sınırlamayı kabul etmeyecek kadar bağımsız hissedebilmektedir. Ayrıca ergenlerin bilişsel gelişimde ulaştıkları yeterlik düzeyine paralel olarak önceden itirazsız kabul ettikleri pek çok meselenin, okudukları, gördükleri ve yaşadıklarıyla uyuşmadığını fark ettikten sonra kıyaslama yöntemi kullanarak kendilerine uygun gördükleri şekliyle kabul etmeleri de bir çatışma sebebi haline gelebilmektedir. Özellikle aile ile öğrenim görülen eğitim kurumunun dinî tutumları birbiriyle zıtlık teşkil ediyorsa bu durumun ergenin ruhuna çatışma olarak yansımaları kaçınılmaz olmaktadır.³⁵ Bununla birlikte bazı ergenlerin cinselliği sınırsız yaşama isteğine karşın toplumsal yasaklarla karşılaşması ve bu yasakların dinî tasviple desteklenmesi de yaşanan çatışmayı dinin aleyhine çeviren önemli bir husustur. Ancak bu durum ergenlerin tamamının dine karşı ilgisiz, mesafeli ya da çatışmalı bir tutum sergiledikleri anlamına gelmez. Zira Clark'a göre gençlerin yaşam dürtülerinin artması daha sonra elde edilmesi mümkün olmayan yoğun bir dinî tecrübeye

³² Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi*, 146-147, Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler", *Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 260.

³³ Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kaskacında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", 15.

³⁴ Fatih Kandemir, "Ekolojik Kuram Bağlamında Dinî Gelişim Psikolojisi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/3 (Aralık 2018), 1440-1453.

³⁵ Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler", 265-268.

kaynaklık edebileceğinden, gençlerin bu dönemde çok dindar bir görüntü sergilemeleri de mümkündür.³⁶

Ergenlik döneminin dinî gelişim açısından diğer önemli karakteristiği *şüphe ve dinî uyanıştır*. Bu dönemde ergen dinî inançların anlamını ve dinî gerçeklerin mahiyetini zihinsel olarak kavramak ve bunları yaşadığı hayatla bağdaştırmak ister. Ancak bu esnada akılla ispatlanamayan şeylere karşı oldukça güvensiz ve eleştirel bir bakış sergileyebilir. ‘Gerçekten Tanrı var mıdır?’ ya da ‘Dinî inançlarımdan vazgeçmeli miyim?’ gibi sorular ergenin zihnini çokça meşgul eden ve tatminkâr bir cevap bulamadığında onu daha da fazla şüpheyeye sevk eden sorulardır. Ruhun duygusal derinliğinden hız alan dinî arzu ve arayış, bilişsel gelişimin de yardımıyla şuurlu bir dinî uyanışa zemin hazırlar. Bu uyanış aynı zamanda dinî inançlar da dahil olmak üzere hayata dair pek çok konuda şüpheyi beraberinde getirir. Bu şüpheci tutum aslında inancın açık bir göstergesidir. Zira inancın olmadığı yerde şüpheden bahsedilemez. Bu nedenle dinî şüphe tanımlanırken *iki inanç arasındaki uyumsuzluğun sebep olduğu kararsız, sabit olmayan ruh hali* ifadeleri kullanılır. Şüphenin sonucu ise ya şuurlu bir imana ya da kararlı bir inançsızlığa adım atmaktır. Diğer bir alternatif ise çocukluğun geleneksel inançlarına geri dönmektir.³⁷ Bu noktada ergenlerin bu yaşa gelene kadar geliştirmiş oldukları bağlanma stilleri büyük oranda belirleyicidir. Zira ergenin ebeveyn ya da temel bakıcısıyla ilişki biçimleri güvenli bir bağlanma stili ile gelişmişse bu durumda şüphe ve kaygı durumlarını ortadan kaldırmak daha kolay olabilmektedir. Özellikle de dindar bir ailede yetişen ve güvenli bir bağlanma stiliyle gelişen ergenlerin daha şanslı oldukları söylenebilir.³⁸

Ergenlerin yaşadıkları dinî şüphenin birbirinden farklılık arz etmesi bir takım bireysel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Genellikle sorgulama ve aklıleştirme eğiliminin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan dinî şüphenin kişilerarası farklılık göstermesinde bireylerin psikolojik gelişim özelliklerinin farklı olması, dinî konulardaki bilgi düzeyi, dinin ergene yüklediği sorumluluğa bakış, yeni öğrenilen bilgi ile eski inançlar arasındaki uyumsuzluk, farklı inanç yapılarına sahip sosyal çevre ve kişisel uyum düzeyi gibi faktörler etkili olmaktadır.³⁹ Konuya ilişkin araştırma bulguları dinî şüphenin en çok sevap-günah, kadın erkek eşitsizliği, ilim-din çatışması, kaza-kader, Allah’ın varlığı ve ahirete ilişkin konular üzerine yoğunlaştığını göstermektedir.⁴⁰

Dünya görüşü ve kimlik gelişiminde *kritik evre* olarak kabul edilen ergenlik döneminde⁴¹ gencin ahlaki ve dinî kimliğini inşa ederken *başarılı, ipotekli, gölgeli,*

³⁶ Walter Houston Clark, “Ergenlik ve Gençlik Çağında Din III”, çev. Mehmet Dağ, *Eğitim Hareketleri Dergisi* 22/260-261 (1977), 16.

³⁷ Bahadır, “Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler”, 257.

³⁸ Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi*, 147, 154.

³⁹ Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi*, 156; Bahadır, “Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler”, 257.

⁴⁰ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 270-273; Mustafa Ünverdi, “Din Karşıtı Yayınlar ve Gençlerde Ateistik Eğilimin Nedenleri”, *İlahiyat Akademi Dergisi* 12 (2020), 170.

⁴¹ Bkz. Erik H. Erikson, *Identity Youth and Crisis* (New York: W.W. Norton Company, 1978), 128.

ertelenmiş, dağınık ve ters olmak üzere farklı kimlikler geliştirmesi söz konusudur.⁴² Ergen bireyin bu dönemde yaşadığı dinî kimlik krizini yetişkinliğin ilk dönemine kadar çözmesi ve dinî kişiliğini tamamen şekillendirmesi beklenir. Ancak bu düşünüldüğü kadar kolay değildir. Zira daha önce de ifade edildiği gibi ergenlik dönemi genel itibarıyla ergenin içsel çelişki ve çatışmalar yaşadığı, dinî şüphe ve tereddütler kaskacında *suçluluk ve günahkarlık* duygusuyla başa çıkmaya çalıştığı zor bir süreci ifade etmektedir. Bu içsel gerilimin yanı sıra ergenin başına gelen zorlu yaşam olayları karşısında da sığınacağı bir liman arayışı da söz konusudur. Yani hem içsel hem de dışsal olarak yaşanabilecek bu tür olumsuzluklarla baş edebilmek için ergenin yöneldiği en önemli destek sistemlerinden biri dindir. Zira hem yaşadıklarına doğru anlamlı atfetme, hem ihtiyaç duyduğu sosyal desteğe kavuşma hem de Allah'a dua edip ondan yardım dileyerek içsel gerilimini hafifletme konusunda din önemli işlevler üretmektedir.⁴³ Ergen, bu dönemde Allah'ı, ahlaki ve günlük hayata dair zorluklarında onu koruyan, ihsanda bulunan ve her şeyi anlayan sırdaş olarak algıladığı için duygusal yalnızlığının acısına cevap veren Allah'ın dostluğuna özellikle ihtiyaç duyar.⁴⁴ Örneğin cinsel güdülerin uyanmasıyla birlikte cinsel arzu ve istekleriyle dinî inançları arasında kalan gençlerin bu çatışmalı ruh halinden dolayı organizmalarının gerilmesi söz konusudur. Bu gerilimin ortadan kaldırılmasında büyük oranda tövbe mekanizmasını devreye soktuğu düşünülen gençlerin dua yoluyla bağışlanma istekleri, yeniden bir bilinç yapılanmasına zemin hazırlayacak niteliktedir.⁴⁵ Ergenlik döneminde duaya konu olan diğer bir husus da rekabetçi bir kültürel ortamda sınav maratonuyla yüzleşen gençlerin başarılı olma noktasında Allah'tan yardım dilemeleridir. Çünkü bu dönemin en önemli problemlerinden biri de akademik başarı odaklı bir eğitim anlayışının genel olarak tüm kesimlere hâkim olmasıdır.⁴⁶

YÖNTEM

Araştırmada fenomenolojik desenli nitel yöntem kullanılmış olup yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılarak çözümlenmiş ardından yorumlanmıştır. Bu bağlamda üst ve alt kategoriler belirlenmiş, sıklık analizine yer verilmiştir. Belirlenen kategoriler üç uzman görüşü alınarak netleştirilmiştir. Öncelikle araştırmanın yapılabilmesi için Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Yayın Etik Kuruluna başvuruda bulunulmuş ve gerekli izinler alınmıştır. Araştırmanın örneklemini Afyonkarahisar ve Karabük illerindeki çeşitli liselerde eğitim görmekte olan 25 genç oluşturmaktadır. Yaklaşık 13-25 yaş aralığını kapsayan

⁴² Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kaskacında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", 10; Asım Yapıcı, "Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi, Bir Model Denemesi", *DEÜİFD Din Psikolojisi Özel Sayısı* (2016), 105.

⁴³ Pamela Ebstyn King - Robert W. Roeser, "Religion and Spirituality in Adolescent Development", *Handbook of Adolescent Psychology* (October 2009), 444-446.

⁴⁴ Antoine Vergote, "Ergenlikte Din", çev. Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (1981), 585.

⁴⁵ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 276-280.

⁴⁶ Asude Coşkunsever, "Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Temel Problemleri", *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 5/ (2022), 63.

gençlik dönemi ergenliği de içine alan gelişimsel dönemdir.⁴⁷ Örneklemenin gelişimsel dönemi ergenlik dönemine tekabül etmektedir. Yaşları 14 ile 18 arasında değişen katılımcıların yaş ortalamaları 16'dır. Görüşmeler yüz yüze yapılmış olup her bir görüşme ortalama 30 dk. sürmüştür.

Bulgular

Farklı demografik değişkenler açısından özellikleri incelenen katılımcıların cinsiyet değişkenine göre dağılımları 16 (%64) erkek, 9 (%36) kız öğrenci olarak belirlenmiştir. Öğrenim gördükleri liselere göre ise katılımcıların 14'ü (%56) Anadolu Lisesi, 3'ü (%12) Fen Lisesi, 2'si (%8) Özel Kolej ve 6'sı (%24) İmam Hatip Lisesi'nde eğitim almaktadır. Ayrıca katılımcıların 16'sının (%64) orta, 6'sının (%24) ortanın üstü, 3'ünün (%12) ortanın altında bir sosyo-ekonomik düzeye sahip oldukları bulgulanmıştır.

1. Gençlerin İnanç ve ibadete ilişkin Tutumları

1.1. Gençlerin Dindarlık Algıları

Mülakat yapılan 25 katılımcının tamamının dinî bir inanca sahip olduğu, 24 katılımcının kendini Müslüman olarak tanımladığı, diğer bir katılımcının ise din değiştirdikten sonra kendini Hristiyan olarak tanımladığı görülmektedir. Katılımcılardan kendi dindarlıklarını değerlendirmeleri ve on üzerinden puanlamaları istendiğinde katılımcıların 2'si (%8) 4 düzeyinde, 1(%4)'i 5 düzeyinde, 6'sı (%24) 6 düzeyinde, 14'ü (%56) 7 düzeyinde, 1'i (%4) 8 düzeyinde ve 1'i (%4) 9 düzeyinde dindar olduklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere katılımcıların 23 (%92)'ünün öznel dindarlık algıları orta ve ortanın üzerindedir.

(Katılımcı 21, E, 17)⁴⁸: "Elimde geldiğince Allah'ın emirleri doğrultusunda hareket etmeye çalışıyorum ama fazla dindar olduğumu düşünmüyorum. Oruç, tutuyorum, sadaka veriyorum, Cuma namazına gidiyorum. 10 üzerinden 5 veririm dindarlığıma."

(Katılımcı 12, E, 17): "Ben kendimi İslamiyet üzerinden değil de tüm dinler üzerinden değerlendirip İslam'ı seçtiğim için dindar buluyorum. İslam'ın hak din olduğuna inanıyorum çünkü. 7 düzeyinde kendimi dindar buluyorum."

(Katılımcı 19, E, 16): "Bir kere ben farklı bir dine mensubum. Ben Hristiyanım. Protestan mezhebine mensubum. Tanrıyla beraber yaşamayı ve kendimi ona adanmış bir insan olmayı temel hedef olarak kendime bildim. Onun yolundan gitmek için uğraşıyorum. Bir Tanrının varlığını herkese tanıtmak istiyorum. Dindarlığıma 9 veririm..."

1.2. Gençlerde Allah Tasavvuru

Katılımcılara "Size göre dua ettiğiniz Allah'ın özellikleri nelerdir? Allah'ı nasıl tasavvur ediyorsunuz? sorusu yöneltildiğinde katılımcıların Allah'ın zatı ile ilgili tasavvurları aşağıdaki gibi bulgulanmıştır:

⁴⁷ Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", 2.

⁴⁸ Katılımcıya ait açıklayıcı bilgi, katılımcı sırası, cinsiyet ve yaş olarak belirlenmiştir.

“Kudret sahibi, gücü yeten, ol dediğinde olduran” 11 (%44), “Yaratıcı” 7 (%28), “Her şeyi bilen” 3 (12) “Her şeyi gören, işiten” 4 (%16), “Bir ve tek olan” 4 (%16), “Sonsuz” 2 (%8), “Çok Büyük, Yüce” 4 (%16).

(Katılımcı 13, E, 16): “İyi ki varsın dediğim bir varlık O. Her şeye gücü yeten tek olan, istediğini yapan bir güç.”

(Katılımcı 17, K, 17): “O gücü sonsuz bir varlık. Sonsuz bir varlık olarak önceyi de sonrayı da bir tek o biliyor.”

(Katılımcı 14, E, 14): “Allah her şeyi gören, yaratan bir varlık.”

Katılımcıların Allah’ın kullarına muamelesi ile ilgili tasavvurları ise aşağıdaki gibi bulgulanmıştır:

“Affedici, bağışlayıcı” 7 (%28), “Cezalandırıcı” 9 (%36), “Merhametli, şefkatli” 8 (%32), “Seven” 4 (%16), “Adaletli” 3 (%12), “İsteyene veren” 1 (%4), “Yardım eden” 1 (%4), “Doğruyu gösteren, hidayet veren” 1 (%4), Rızık veren” 1 (%4), “Bize en yakın olan” 1 (%4), Kendisinin bilinmesini, övülmesini ve ibadet edilmesini isteyen” 1 (%4).

(Katılımcı 12, E, 17): “Allah’ı yardımcı olarak, sığındığım, güvendiğim yardım alabileceğim tek varlık olarak görüyorum...”

(Katılımcı 19, E, 16): “Bana göre dua ettiğim Allah, yumuşacık bir kalbi olan kollarını açmış, gel ya kulum diyen (gözlerim dolacak şimdi) gel seninle bütünleşelim arkadaş olalım sana babalık yapayım, sana öğretmenlik yapayım, istediğini sana vereyim diyen bir Tanrıdır.”

(Katılımcı 3, K, 17): “Bize en yakın, merhametli, cezalandırmasını düşünmek istemiyorum ama o da var tabii ki. Daha çok affedici yönü aklıma gelir.”

1.3. Gençlerde Dinî Şüphe ve Çatışmalar

Katılımcılara “İnancınızdan hiç şüphe duydunuz mu?” sorusuna katılımcıların 14’ü (%56) inançlarından zaman zaman şüphe duydıkları cevabını vermiştir. Hatta bir katılımcı bu şüpheler sonucu araştırıp din değiştirdiğini ifade ederken, 11 (%44) katılımcı inançlarından hiç şüphe duymadıklarını belirtmiştir.

İnancından şüphe duyduğunu söyleyen katılımcılardan 6 (%43) öğrenci Allah’ın varlığı ve birliğini sorguladıklarını, 3 (%21) öğrenci ahirete ilişkin konuları, 2 (%14) öğrenci ilahi adaleti, 2 (%14) öğrenci fıkhi kuralları 1 (%7) öğrenci ise kadın erkek eşitsizliğini sorguladıklarını ifade etmiştir.

(Katılımcı 2, E, 16): “Ortaokul 7-8. Sınıflardayken kısa süreliğine olmuştu. Mesela Amerika’nın bir dağında yaşayan Hristiyan. Bu adamın hiç dışarı ile alakası yok. Sadece kendi dinini biliyor. Annesinden babasından gördüğü şekilde. Bu adam Müslüman olamaz. Çünkü bilmiyor. Bu adam yine de cehenneme mi gidecek diye düşünüyordum. Bu adam mesela hayvanlara iyi davranıyor. İnsanlara yardım ediyor. İncancına bağlı biri. Yine de cehenneme mi gidecek diye düşünüyordum.”

(Katılımcı 19, E, 16): “Hayır ama Müslümanken duymuştum. ... Ailem bana dinin kurallarını hiç öğretmedi. Sadece dini sevdirmek için bazı makyajlar yaptı. Ben de bir süre sonra dini bilmediğim için sadece küçük makyajlarla gittiğim için ateistlerle deistlerle tanıştığım zaman yoldan çok saptım. Çünkü dini bilmiyordum. Ondan sonra araştırmalara başladım. Ben iki senemi İslam’ı araştırmaya adadım. Kur’an’ı Kerim’i çok

kez Türkçesinden okudum. Yaklaşık 18 defa Türkçesinden okudum ve her okuduğumda yeni bir şey öğrendim. Her okuduğumda karar vermeye hazırım artık dediğimde yeni bir argümanım oldu... Yani şöyle söyleyeyim İslamiyet'in yolundan giderken kendimi Tanrı'nın yolunda hissetmiyordum. Annemin isteği üzerine bir kez daha araştırdım ve dinden çıktım. O süreçte agnostik oldum. Yani Tanrı'nın varlığından ya da yokluğundan emin olamayacak kadar bir duruma geldim ve yaklaşık 6 aylık bir süreçte agnostik bir şekilde yaşadım. Ama o süreçte sürekli olarak sorguluyordum. Tanrı'ya inanan insanlarla konuştuğum zaman olabilir mi ya diyordum. İnanmayan insanlarla konuştuğum zaman ya yoktur diyordum. O yüzden kendimi agnostik olarak tanımlıyordum zaten. Devamında pek çok ruhsal olaylar yaşadım. ... O kadar ağır şeyler oldu ki. Sonra dedim ki bırak ateistleri falan ben böyle şeylerin varlığından önce Tanrı'nın varlığına sığınmam lazım. En azından birine şükretmem lazım. Bunları da yaratan bir şey olması lazım dedim. Böyle şeyleri sorgulamaya hiç evren düzeninden başlayarak falan girmedim klasik insanlar gibi. Ben direkt yaşayarak dedim ki benim bir güce sığınmam ve akşam yatarken ona dua etmem lazım. Yarınımın garanti olacağından emin değilim. O yüzden yarınımın güzel geçmesi, hedeflerime ulaşabilmem için emeğim kadar karşılık alabilmek için birine dua etmem lazım dedim ve dinleri araştırmaya başladım. Bunu bir ihtiyaç olarak hissettim ve Hristiyan olup huzuru buldum..."

(Katılımcı 23, E, 17): "Yok hiç şüphe duymadım. Hiç Allah'ı sorgulamadım."

Katılımcılara "Zaman zaman inancınızla istekleriniz arasında kalır mısınız? Eğer cevabınız evet ise bu problemi genellikle nasıl çözümlersiniz?" sorusu yöneltildiğinde katılımcıların 13'ü (%52) evet cevabı vermiştir. Bu 13 katılımcının 6'sı (%46) böyle bir durumda dinin inancın gereklerini yapmayı tercih ettiğini söylerken, 5'i (%39) bazen istekleri bazen de dinin emirleri doğrultusunda hareket etmeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların 2'si (%15) ise sadece istekleri doğrultusunda hareket ettiklerini belirtmiştir.

(Katılımcı 19, E, 16): "İnancıma her zaman öncelik veriyorum. Mesela şöyle bir durum oldu. Bir arkadaş ortamındasınız farklı grup insanlarla bir araya geldim diyelim ki ve bana alkol içmem teklif edildi. Herkesin içtiği bir ortam düşünün bana teklif edilse içer misin diye sorulsa hayır içmem derim. Çünkü inancım onu yapmamam gerektiğini söylüyor. Eğer ben Tanrı ile bir bağ kurmak istiyorsam onun koyduğu kurallara uymak zorundayım."

(Katılımcı 1, E, 14): "Evet mesela namaz kılmam gerekirken bilgisayarda oyun oynamak isterim. Böyle durumlarda % 51 inancıma göre % 49 isteklerime göre hareket ederim."

(Katılımcı 21, E, 17): "Öyle bir durumda pek arada kalmadım. Çünkü isteklerim doğrultusunda çoğu şeyi yaptım."

1.4. Gençlerde Duaya İlişkin İnançlar

Katılımcıların tamamı (25, %100) duanın faydasına inanırken, duanın insan hayatını değiştirme konusundaki fonksiyonelliğini "gereğini yerine getirme" ve "içten dua etme" şartına bağlayan katılımcı sayısı 9 (%36) olarak belirlenmiştir. Altı (%24) katılımcı dualar her durumda kesinlikle kabul olur derken, 10 (%40) katılımcı duaların kabul edilmediği zamanların da olduğuna işaret etmiştir.

(Katılımcı 22, K, 18): “Duanın faydasına tabi ki inanıyorum. Allah her şeyi yaratan değil midir sonuçta. O yüzden benim isteklerime de kulak verir illa ki. Eğer zaten iyi kalpliysen o şekilde isteklerimizi iletiriz. Bu da yaşamda değişiklik yapar.”

(Katılımcı 7, K, 13): “Dua kabul olur. Ya şimdi olur ya gelecekte olur ya da ahirette olur.”

(Katılımcı 2, E, 16): “Dua ile mucizevi şeyler olmaz. Buna inanıyorum. Duanın bazen hayatımda değişiklik meydana getirdiği oldu. Duam kabul edildiğinde “vay be” dedim sadece. Bazen kabul edildiğini hissettim ve Allah’ın beni işittiğini düşündüm. Duanın kabulü yaptığın şeylere bağlı. Gereklerini yerine getirdiğimde duanın kabulüne inancım artıyor fakat yüzde yüz olacak değil.”

1.5. Gençlerin İbadetle İlgili Tutumları

Katılımcıların tamamı (25, %100), inançlı olan insanların inançları gereği ibadet etmeleri gerektiğini belirterek çok düzenli olmasa da ibadet ettiklerini ifade etmişlerdir. Genellikle özel günlerde ve ara sıra ibadet ettiklerini belirten katılımcıların özellikle namaz (23, %92), oruç (12, %48), dua (19, %76), iyilik-sadaka (3, %12) ve vaaz dinlemeye (1, %4) vurgu yaptıkları görülmüştür. Katılımcılardan 10’u (%40) ibadetin Allah’ın emri olduğu ve ona karşı görevleri yerine getirmek için yapılması gerektiğini vurgularken diğer 15 (%60) katılımcı daha çok ibadetin psikolojik fonksiyonelliğine işaret etmiştir.

(Katılımcı 17, E, 17): “Allah’ın emirleri bu yönde olduğu için ibadet etmek gerekli tabi. Sadece Allah emrettiği için değil sağlığımıza da iyi geldiği için ibadet etmeliyiz. Mesela beş vakit namaz ve abdest gün içinde bir hareket ve temizlik oluyor aynı zamanda. Bilimsel olarak da bir açıklaması da var zaten. Zaten Allah da emretmiş.”

(Katılımcı 24, E, 17): “Cumadan cumaya özel günlerde bayramlarda ibadet ediyorum. İbadet esnasında dua ediyorum.”

(Katılımcı 22, K, 18): “İbadet etmek tabi ki gerekli. İnsanın ruhunu rahatlatır, paylaşımında bulunmuş olur, isteklerini gerçekleştirmeye yönelik bir umut olur. O yüzden ibadet gerekli tabi ki.”

(Katılımcı 19, E, 16): “Şöyle dua bizde zaten bir ibadet olarak geçtiği için duayı saymazsak çünkü her gün her saat dua ediyorum onun dışında Pazar günleri kendimi çalışmaya ayırırım. O vakit arasında çalışırım. Devamında ne yapmam gerekiyorsa örneğin kutsal kitap okurum, dua ederim maalesef yaşadığım yerde Kilise yok ama kiliseyi evime getirebileceğim bazı kanallar var. Onları dinlerim. Episkoposları papaz başlarını dinlerim. Vaaz dinlerim. Genel olarak bu şekilde her Pazar ibadet yaparım.”

1.6. Gençlerin Diğer İnançlar ve Gençliğin İnanç durumlarına ilişkin görüşleri

Katılımcılara diğer dinler hakkında bilgilerinin olup olmadığı, bu konuda araştırma yapıp yapmadıkları sorulmuş, katılımcıların önemli bir kısmı (16, %64) diğer dinleri az çok bildiklerini, bu konuda küçük araştırmalar yaptıklarını belirtmiştir. Bunlar arasında Yahudilik, Hristiyanlık, ateizm, deizm, agnostisizm, satanizm ve Uzak Doğu dinleri dikkat çekmektedir. Bilmediğini, araştırmadığını, kendi dininin doğruluğundan şüphe etmediği için araştırmaya gerek duymadığını belirten katılımcı sayısı ise 9 (%36) dur. Katılımcılardan biri bütün dinleri derinlemesine araştırdığını ve sonuç olarak Hristiyan olmayı seçtiğini belirtmiştir.

(Katılımcı 19, E, 16): “Dinleri çok araştırdım. Müslümanken de çok araştırıyordum. Ama bir bilgim olsun onlara da yan gözle bakmayayım diye araştırmıştım. Hele ki agnostikken özellikle çok araştırdım. Ama huzur ve Tanrı ile uyumu Hristiyanlıkta buldum. Ben Kur’an’ı ilk okuduğumda bana gösterilen Tanrı figürünün kendime uymadığını düşündüm. Çünkü dua ettiğim o varlığın ego yönü güçlü geldi bana. Yani Kur’an’ı Kerim’de bir ego vardı. Ya da bana uymayan bazı şeyler vardı. Ben Tanrıyı yaparım ederim ben yakarım tavrı vardı bence ortada. Bu yüzden ben diğer dinleri teker teker değil önüme her birini koyarak Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’an’ı Kerim o şekilde araştırdım. Dedim ki bir konu belirleyeyim. Mesela evlilik. Evlilik konusu İncil’de nasıl yer almış. Kurallar kanunlar nasıl ele alınmış. Zebur’da nasıl ele alınmış. Gerçi Zebur bir dua kitabıdır ama öyle çok şeyler yok ama yine de eşle ilişkilere dair dualara yer vermiş. Sonuçta kutsal kitaplarda evlilik üzerine Tanrıya nasıl bir yakarış olmuş diye araştırmalar yaptım. Hristiyanlıktaki Tanrı bence duaları kabul edici yönüyle beni sarıyor. Gerçekten dua ettiğim zaman birinin duyduğunu ve dualarımın kabul olduğunu hissettim. Çünkü yürekte ve isteyerek bir dua ediyordum diyordum ki Tanrım ihtiyacım var. Dua ettiğim zaman birden bire kabul oluyordu. Mucizevi bir şekilde. Ben gerçekten İslamiyet’te hiç böyle bir şey yaşamadım. Kendimi dua ediyor sanıyormuşum gibi geldi.”

(Katılımcı 25, E, 17): “Çoğu inanç hakkında bilgim var. Panteizmden ateizme, deizimden agnostizme kadar pek çok inancı araştırdım. Çoğundan haberim var yani. Ama dinler konusunda yüzeysel, inançlar konusunda ise biraz daha derinlikli araştırma yaptım.”

(Katılımcı 15, E, 14): “Yok hiç araştırmadım. Gerek duymadım.”

Katılımcılardan bugünkü gençliğin dinî eğilimlerini kendi görüşlerine göre değerlendirmeleri istenmiş ve bu amaçla “Genel anlamda gençlerin inanç durumlarını nasıl buluyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplarda gençliğin gidişatını çok iyi bulmayan bazı katılımcılar (5, %20), gençliğin günden güne dinden uzaklaştığını ve durumun çok kötüye doğru gittiğini belirtmiştir. Bir katılımcı gencin ifadesiyle inanç durumu “sallantılı” olan gençlerin aile baskısı, Müslüman olmayanlara yönelik baskı, popüler kültür, sosyal medya etkisi, özentisi, sorgulama ve temsil sorunu nedeniyle dinden uzaklaştığı düşünülmektedir (9, %36). Katılımcıların önemli bir kısmı bugünün gençlerini dine karşı daha çok kayıtsız ve ilgisiz olduklarını ifade etmiştir (8, %32). Katılımcılar arasında çevresinde ateist, deist, satanist, agnostik arkadaşlarının olduğunu ve bunların sayısının giderek arttığını belirten 11 öğrenci (%44)) varken çevresinde böyle örneklerin olmadığını “benim çevrem Müslüman” sözüyle ifade eden 4 öğrenci (%16) bulunmaktadır. Deist, ateist ve agnostik gençlerin yoğunluğu sorulduğunda ise en fazla on kişiden 3-4 kişi olacağı konusunda bir düşüncenin yaygın olduğu ve gençlerin genellikle geleneksel bir dindarlığa sahip olduğu yönünde kanaatler mevcuttur.

(Katılımcı 21, E, 17): “Kendi arkadaş çevremi konuşursak çoğunlukla Müslüman. Ama gençliğe genel olarak bakarsak ateistlik ve deistliğe yönelik bir meraklılık var. Bu şekilde havalı sanıyorlar kendilerini. Araştırma yapmadan ben ateistim falan diyorlar ama bu söylemler bana çok gereksiz geliyor. Marjinal olma adına yapıyor çoğu. Yoğunlukları için kendi çevrem üzerinden 3-4 diyebilirim. Türkiye genelindeki yoğunlukları çok daha fazla diye düşünüyorum.”

(Katılımcı 22, K, 18): “Gençlerin inanç durumu biraz sallantılı. Sonuçta başka dinleri de araştırıyorlar ve var mı yok mu diye insan sorgulamadan edemiyor. O yüzden sorguladıkça farklı inançlara yönelenler oluyor. Çevremde farklı inanç eğilim olanlar var

ama yoğunluğu bence çok az on kişiden bir kişi falandır. Ama aynı şekilde tamamen imanlı dinine bağlı da çok az arkadaşım var yani. Yani iki uç ve arasında dinde olup da çok da dindar olmayan geleneksel inanca sahip arkadaşlarım yoğunlukta.”

(Katılımcı 18, E, 14): “Gençlerin inanç durumu şöyle, gençler Müslümanlığın kendisini seviyor. Fakat Müslümanlığı temsil eden insanları sevmiyor. Gençlerin dini kullananlarla arası iyi değil. Mesela Doğu Asya’da falan bombalama falan oluyor ve Müslümanlıkla ilişkilendirmek istiyorlar. Bu tamamen haksız bir ilişkilendirme. Müslümanlık barış dinidir tam tersine. Genelde zeki arkadaşlarım olduğu için hiç ateist bir arkadaşım olmadı. Genelde ya deist ya Müslüman oluyorlar. Ya da ikisi arasında kararsız kalıyorlar. Agnostik oluyorlar. Müslümanlar ailesi Müslüman olduğu için genelde daha çok oluyorlar. Deistler ise ailesi daha özgürlükçü olanlar. On arkadaşım varsa ikisi deist. Yani fazla yoğun değiller.”

2. Gençlerin Dua ile İlgili Tutumları

2.1. Gençlerde Dua Algısı

Araştırmada gençlerin dua algısını belirlemek için katılımcılardan duayı tanımlamaları istenmiş, gençlerin %64’ü onu “istemek ve dilemek” olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte katılımcıların %40’ı duayı “Allah’la kurulan iletişim” olarak anlamlandırmaktadır. Duayı tanımlarken katılımcıların %16’sı onun “güvenme ve sığınma aracı” olma fonksiyonuna değinirken %12’si “şükür” kavramına tanımında yer vermiştir.

(Katılımcı 22, K, 18): “Dua bizim isteklerimizi bir dışı vurma halidir. İsteklerimizi Allah’a yönelttiğimiz bir iletişim biçimidir.”

(Katılımcı 3, K, 17): “Dua yalnız olduğumda veya yapacak hiçbir şeyim kalmadığında bir şeye sığınmak. Benim içim rahatlıyor. Güvendiğim için.”

(Katılımcı 17, E, 17): “Dua Allah’la aramızdaki iletişim bağı.”

2.2. Gençlerde Dua Etme ve Duaya Verilen Önem

Araştırmada katılımcılara “Dua eder misiniz? Dua hayatınızda ne kadar önemli?” sorusu yöneltilmiş, biri hariç bu soruya “sıklıkla ederim, bazen ederim, nadiren ederim” gibi cevaplar vermişlerdir. Görüşmeden elde edilen veriler incelendiğinde gençlerin %36’sının sıklıkla dua ettiğini, %48’inin ara sıra dua ettiğini, %8’inin nadiren dua ettiğini, %8’inin ise dua etmediğini ifade ettiği görülmektedir. Bununla birlikte duanın hayatlarında ne kadar önemli olduğu sorusuna gençlerin %24’ü “çok önemli”, %52’si “önemli”, %16’sı “biraz önemli”, %8’i “önemli değil/hiç önemli değil” cevaplarını vermişlerdir.

(Katılımcı 3, K, 17): “Evet. Sınav örneği. Ben çalışıp elimden geleni yapacağım ama yerine getirdiğim ibadet veya Allah’a yalvarışım yeterli değilse emeklerimin karşılığını alabilecek miyim? O nedenle dualarıma bunu da eklerim emeklerimin karşılığını almak için. Çoğunlukla dua ederim benim için önemli.”

(Katılımcı 25, E, 17): “Dua ederim. Hayatımın o anki gidişatına bağlı. Başımдан kötü bir olay geçiyorsa daha çok dua ediyorum mesela. Yaşadığım olaylara bağlı.”

(Katılımcı 1, E, 14): “Ederim ama nadir. Çok önemli değil hayatımda.”

2.3. Gençlerde Dua Motivasyonu

Araştırmada gençleri dua etmeye motive eden sebepleri belirlemek için bazı sorular yöneltilmiştir. Hangi durumlarda daha çok dua ettikleri ile ilgili soruya katılımcıların %88'i "stres, sıkıntı, zorda kalma, korku anında" cevabını verirken %36'sı namaz kıldığında dua ettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte %32'si kendilerinde stres yaratan "sınav anında ve başarı elde etmek için", %28'i herhangi bir "isteği olduğunda", %20'si "yatmadan önce", %12'si "şükür gerektiren durumlar" yaşadığında, %8'i "mutluyken", %4'ü ise başkası kendisinden dua istediğinde ve vatan millet için dua ettiğini belirtmiştir.

(Katılımcı 2, E, 16): "Arada sırada. Çok değil yani. Cuma günleri ediyorum. Onun dışında duruma göre. Hasta olursam iyileşmek için. Ödev yaptım mesela hocanın kabul etmesi için dua ederim. Korkuya kapıldığımda. Bir şeyi çok istediğimde. Gelecekte umarım şöyle şöyle olurum diyorum mesela. Kalıplaşmış duaları veya abdest alıp dua etmeyi namazda yapıyorum. Onun dışındakileri elimi açarak veya içimden yaparım. Zorlu anlarımda çok dua ederim. Dua etme sıklığı yaptığım şeylere de bağlı. Derler ya tarlaya ekmeden dua edersin, tarlaya bir şey ekip dua edersin."

(Katılımcı 3, K, 17): "Her namazdan sonra dua etmeye çalışıyorum. Çünkü bana iyi geliyor. Yatmadan önce okunması gereken duaları okuyorum mesela. Gerçekten sıkıntılıysam daha içimden gelerek dua ediyorum. Bazen kendimi kötü hissettiğim zamanlar oluyor. İçime bir şey düşüyor. Kaygılandığımda daha çok ihtiyaç duyuyorum. Korktuğumda da. Elimi açarak ve sözlü bir biçimde dua ederim. (17, K, 12.sınıf)"

(Katılımcı 12, E, 17): "Çok fazla dua eden bir insan değilim. Namaz kılırsam veya kandillerde falan camiye gidersem dua ediyorum. En çok zor durumda, sıkışırsam dua ediyorum. Kendi içimden ellerimi açarak, semaya bakarak dua ediyorum."

Gençlerin dua motivasyonlarını anlamak için daha çok hangi durumlarda strese girdikleri ve stresle mücadele ederken dua edip etmedikleri sorulmuş, %44'ü dersler ve sınavların stres oluşturduğunu ve böyle zamanlarda daha çok dua ettiğini belirtmiş, %20'si üzüntülü zamanlarında, %12'si korktuğunda, %12'si hastalandığında, %8'i çatışma yaşadığında ve kötü düşüncelere kapıldığında dua ettiğini ifade etmiştir. Stresli durumlarda dua etmenin akıllarına gelmediğini belirtenler de olmuştur (%25).

(Katılımcı 4, K, 17): "Evet en çok o zamanlarda. Şu anki üniversite sınavı stres yapıyor."

(Katılımcı 12, E, 17): "Stresli bir durumda ilk sığındığım varlık Allah olduğu için stresli ve üzüntülü bir durumda sıkıntıya girdiğimde bir daralma yaşadığımda bir hastalık durumunda Allah'a sığınıp dua ediyorum hastalığımın veya o sıkıntımdan kurtulayım diye."

(Katılımcı 15, E, 14): "Stresli durumda dua etmek aklıma gelmiyor. Zorda kaldığımda, kaybolduğumda dua ederim."

Gençleri duaya motive eden durumları anlamak için en çok neye sahip olmak istedikleri, neyin olmasını çok istedikleri ve bunun için dua edip etmedikleri sorulmuş, isteklerinin çoğunlukla gelecek hayatları ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Gelecek hayatta istediği meslek, meslekle ilgili doğru karar verebilmek, iyi bir hayat (%32) için dua edenlerin yanı sıra sınavlarda başarılı olmak (%16) için dua edenler bulunmaktadır. Bir katılımcı (%4) "gelecekte ibadetlerinden ayrılmamak için dua ettiğini" belirtmiştir. Bunun dışında araştırmada satın almak istediği bir eşya için,

ailesi ve arkadaşları için dua ettiğini belirten katılımcılar (%32) da olmuştur. Daha özel isteklerini açıkça ifade eden katılımcılar arasında “milli takıma girmek, daha çok evcil hayvanının olması, arkadaşlarında olan bazı şeylerin kendisinde de olması” için dua ettiğini söyleyenler olmuştur. Çok istediği bir şeyin olmadığını ifade eden (%16) katılımcılara da rastlanmıştır.

(Katılımcı 4, K, 17): “Gelecekte güzel bir mesleğim olsun onu severek yapabileyim, yeterli param olsun. Hem hobilerimle ilgilenebileyim hem işimi yapayım. Böyle bir hayatım olmasını çok isterim.”

(Katılımcı 25, E, 17): “Hayatımda eksik hissettiğim ve olması için çok dua ettiğim bir şey yok. Üniversite sınavı var ama ona da çalışmazsam dua etmenin anlamlı olmayacağını biliyorum.”

(Katılımcı 7, K, 14) “Bilgisayarım var ama daha iyisini istiyorum. Bunun için dua ediyorum.”

Gençlerin motivasyonlarını belirlemek için başarılı olmak için dua edip etmedikleri ve hangi konuda başarılı olmayı istedikleri sorulmuş, gençlerin %40’ı derslerinde ve sınavlarında başarılı olmak için dua ettiğini belirtirken %24’ü başarının ön koşulu olan çalışmayı vurgulayarak çalışmışlarsa başarı için dua ettiklerini belirtmiştir. Yapılan mülakatlarda kariyer ve meslekte başarı için (%24) ve iyi bir insan olmak için (%4) dua ettiğini belirten katılımcılar olmuştur. Araştırmada gereken çalışmayı yapmayı vurgulayarak sınav öncesi dua etmeyi doğru bulmadığını belirten (%12) öğrencilere de rastlanmıştır.

(Katılımcı 21, E, 17): “Evet, üniversite için veya diğer sınavlarda başarı elde etmek için dua ederim.”

(Katılımcı 16, K, 17); “Başarılı olmak için dua ediyorum. Mesela bir sınav zamanı. Ama önce çalışıyorum sonra istiyorum. Boş yere istenmeyeceğini biliyorum.”

(Katılımcı 23, E, 17): “Başarılı olmak için dua etmiyorum. Başarılı olmayı istiyorum ama onun için dua etmiyorum.”

3. Gençlerin Dua Tecrübeleri

Gençlere dua ettiklerinde neler hissettikleri sorulmuş, katılımcıların %56’sı dua ettiğinde “içini dökmüş, rahatlamış, huşu içinde ve pozitif hissettiğini” belirtirken, %20’si “daha iyi hissettiğini ve kendine güveninin arttığını” ifade etmiştir. Dua ettiğinde kendini “mutlu hissettiğini (%12), Allah’a yakın hissettiğini (%8), Allah’ın desteğini yanında hissettiğini (%4)” belirten katılımcılar olmuştur. Katılımcıların %12’si hiçbir değişiklik hissetmediğini ifade etmiştir.

(Katılımcı 5, K, 17): “Allah beni görüyor seviyor kullarını düşünüyor. İçimi birine döküyormuş gibi hissediyorum. Ferahlamış hissediyorum. Çünkü normal bir insanla konuşmuyorum. Sonuçta Allah’la konuşuyorum. Ben onu göremiyorum duyamıyorum ama o bizi izliyor.”

Katılımcı 11, E, 16): “Huşu duygusuna çok inanıyorum. İçimi mutluluk ferahlık hafiflik kaplıyor. Dünyanın telaşıyla ağırlaşıyoruz. Namazla dua ile kurtuluyoruz bundan. Huşu duygusu çok hoşuma da gidiyor.”

(Katılımcı 25, E, 17): “Dua esnasında nötr oluyorum. Hiçbir şey hissetmiyorum.”

Gençlere dua ettikten sonra kabul edilip edilmemesinin Allah'a olan hislerinde bir değişiklik oluşturup oluşturmadığı sorulmuş, çoğunluğu değişiklik oluşturmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %32'si Allah'a olan hislerinin pek değişmediğini belirtirken, %24'ü duası kabul edilmediğinde hislerinde bir değişiklik olmadığı gibi hayırlısının böyle olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Araştırmada duası kabul edilmediğinde kendisini, isteklerini, yeterince çaba gösterip göstermediğini sorgulayan (%20), kabul edildiğinde sevindiğini kabul edilmediğinde hislerinin değişmediğini belirtenlerin (%16) yanı sıra duası kabul edilmediğinde şüpheye düştüğünü fakat sonrasında hayırlısının bu olduğunu düşündüğünü söyleyen ve kırgınlık hissettiğini, keşke olsaydı diye düşündüğünü belirtenler (%8) de olmuştur.

(Katılımcı 8, E, 14): "Kabul olduğunda sevinirim. Kabul olmadığında değişiklik olmaz."

(Katılımcı 19, E, 16): "Hayır duam kabul edilmediyse o zaten benim için öyle olması gerekiyordur. Eğer benim duam kabul olmazsa istediğim olmazsa zaten derim ki eğer bu iş olmuş olsaydı ya birinin canı yanacaktı ya ben zararlı çıkacaktım ya da bu iş hayırlı bir iş olmayacaktı."

(Katılımcı 18, E, 14): "İnsan olduğum için kesinlikle değişir. Kafalar başta biraz karışsa şüpheye düşsen de sonunda doğruyu bulursun. Allah bunu acaba niçin yaptı? Her işte vardır bir hayır mantığı ile hareket edersin. (14, E, 9.sınıf)"

Gençlere dua ettiklerinde kendilerini Allah'a ne kadar yakın hissettikleri sorulmuştur. Katılımcıların %40'ı kendisini Allah'a çok yakın hissettiğini belirtmiştir. Araştırmada yakın hisseden (%32) ve yalnızken, içten dua ettiğinde yakın hisseden, dua ettikçe yakınlaştığını düşünen (%20) katılımcıların yanı sıra yakın hissetmediğini belirten katılımcılara da (%8) rastlanmıştır.

(Katılımcı 10, K, 16): "Evet sanki böyle aynı odanın içine gelmişiz gibi ve konuşuyormuşuz gibi hissedirim."

(Katılımcı 11, E, 16): "Allah'la konuşuyormuş gibi dua ediyorum. Sanki bir kralın önünde diz çöküp ondan istiyormuşum gibi hissediyorum."

(Katılımcı 21, E, 17): "Çok diyemem ama orta yakın hissediyorum diyebilirim. Allah benim içimde hissettiğim bir varlık."

Tartışma ve Sonuç

Gençlerin inanç ve ibadet eğilimlerine ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların tamamının inançlı ve bir dine mensup olduğu görülmüştür. Öznel dindarlık algılarını büyük oranda orta ve ortanın üzerinde değerlendiren gençler, ibadet konusunda eksikleri olsa da inanç konusundaki bağlılıklarının tam olduğunu bildirmiştir. Bu sonuç literatürle uyumludur. Örneğin SEKAM (2013) tarafından yapılan bir araştırmada katılımcıların %98 oranında Allah'a inandıkları bulgulanmıştır. Aynı araştırmada ayrıca katılımcıların yarısından fazlasının (%54) kendini dindar veya çok dindar olarak tanımladıkları görülmüştür.⁴⁹ Yurt dışında

⁴⁹ Sosyal Kültürel Araştırmalar Merkezi (SEKAM), *Türkiye Gençlik Raporu- Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri* (İstanbul: SEKAM Yayınları, 2013), 330-345.

yapılan bir araştırmada da 13-18 yaşları arasında bulunan ergenlerin yetişkinlere benzer bir oranda (%95) “Tanrı veya Evrensel bir Ruh” a inandıkları belirlenmiştir.⁵⁰ Gelişim dönemi açısından geleneksel inanç düzeyinde olan gençlerin ailelerinden ve hâkim kültürel yapıdan tevarüs ettikleri dinî inancı çok büyük bir oranda (%96) korudukları ve devam ettirdikleri anlaşılmaktadır. Sadece bir öğrenci şüphe ve araştırmaları sonucunda din değiştirip Hristiyan olmayı tercih ettiğini ifade etmiştir. Bu öğrencinin büyük oranda Tanrı tasavvuruna dair problemleri olduğu, korku duygusunun Kutsalla ilişkisinde belirleyici bir motif olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Müslüman iken algıladığı Tanrı kendi ifadesiyle ben diline sahip, buyurgan ve cezalandırıcı iken Hristiyan olduğunda inandığı Tanrının daha sevgi dolu ve merhametli olduğuna dair söylemleri mevcuttur. Bu durumun büyük bir oranda ailevi faktörlerle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Diğer katılımcıların tanrı tasavvurlarına bakıldığında ise Tanrının cezalandırıcı yönünün affedici ve merhamet edici yönünün gerisinde algılandığı anlaşılmaktadır. Yapıcı'nın konuya ilişkin bir araştırmasında ifade ettiği gibi gençlerin Tanrı tasavvuru katı, otoriter ve cezalandırıcı değil, her halükârda affeden müşfik bir Tanrıdır.⁵¹ Nitekim yine Yapıcı'nın gençlerin Allah algısına yönelik bir başka araştırmasında Allah'ın öncelikle yaratıcı, bağışlayıcı, merhamet edici, koruyup esirgeyici ve adaletli yönüyle algılandığı tespit edilmiştir.⁵² Bu araştırmada da benzeri bir sonuca ulaşılmış olup Tanrının büyük oranda affedici, sevgi dolu ve merhametli yönü ile algılandığı anlaşılmıştır. Zira katılımcıların söylemlerinde Tanrının ceza verici yönüne vurgu olsa da merhametinin daha ön planda ifade edildiği görülmektedir. Örneğin bir katılımcı Allah tasavvurunu “*Bize en yakın, merhametli, cezalandırmasını düşünmek istemiyorum ama o da var tabii ki. Daha çok affedici yönü aklıma gelir*” (3, K, 17) şeklinde ifade etmiştir. Bu algının öğrenim görülen okulla da ilişkili olduğu düşünülebilir. Zira yapılan araştırmalarda daha yoğun din eğitimi veren liselerde öğrenim gören öğrencilerin sevgi yönelimli tanrı tasavvuru düzeylerinin diğer liselerde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.⁵³ Ancak bu araştırmada İmam Hatip Lisesi dışındaki diğer okullarda öğrenim gören öğrencilerin de Tanrının merhametli yönüne cezalandırıcı yönünden daha fazla vurgu yaptıkları görülmüştür. Örneğin Anadolu lisesinde öğrenim gören bir öğrenci “*Allah her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, her zaman merhametli olandır. Kuranda yasakladığı şeyler yapılırsa cezalandırır. Öncelikle merhameti aklıma gelir*” (10, K, 16) ifadelerini kullanmıştır.

Özellikle olumsuz yaşam olayları esnasında yaşanan stres ve kaygı durumlarında daha fazla dua ettiklerini söyleyen gençlerin dini, bir başa çıkma mekanizması olarak gördükçe Allah'a duydukları şükran ve minnet duygularının O'na ilişkin tasavvurlarına olumlu yansıdığı söylenebilir.⁵⁴ Ayrıca dua esnasında kendini ölümlü ve gücü sınırlı bir varlık olarak algılayan gençlerin sorunlarını çözmek ve

⁵⁰ Karaca, *Din Psikolojisi*, 172.

⁵¹ Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, 18;

⁵² Asım Yapıcı “Allah ve Kutsal Kavramlarının Çağrıştırdıkları Anlamlara Sosyo-Psikolojik Bir Bakış: Çukurova Üniversitesi Örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 2 /7-8 (2004), 184.

⁵³ Feride Göregen - Mualla Yıldız, “Ergenlerde Tanrı Algısı, Affetme Eğilimi ve Öfke İlişkisi Üzerine Bir Araştırma” *Dinî Araştırmalar* 24/61 (Aralık 2021), 446.

⁵⁴ Seyhan, “Üniversite Öğrencileri Örneğinde Dua Tutumu ve Tanrı Tasavvuru”, 182.
PAUİFD Gençlik ve İnanç Eğilimleri Özel Sayısı, 9 (3) 2022

yetersizliklerini telafi etmek için güç ve kudret bakımından sınırsız ve sonsuz olan bir varlıktan yardım istemeleri de başlı başına Tanrı tasavvurunu olumlu etkileyecek bir güce sahiptir.⁵⁵ Nitekim bazı araştırma sonuçları bu durumu destekler niteliktedir. Örneğin bir araştırmada dua etmenin olumlu Tanrı tasavvurunu artırıcı, olumsuz Tanrı tasavvurunu azaltıcı bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir.⁵⁶ Bu araştırmada katılımcıların tamamının duanın faydasına inandıkları ve içten yapılması ve gereğinin yerine getirilmesi halinde duaların kabul edileceğine dair inanç besledikleri bulgulanmıştır. Bir katılımcı *“Kendimi güvende hissediyorum dua ettiğimde.”* (8, E) ifadesini kullanırken diğer bir katılımcı *“Bir kere Rabbine sığınıyorsun, ona güveniyorsun, seni koruyacağına inanıyorsun”* (9, K) diyerek dua için yöneldikleri Tanrıya yönelik duygularını ifade etmişlerdir.

Araştırma bulgularına göre katılımcıların yarısından fazlası (%56) inancından zaman zaman şüphe duymuştur. Gelişim dönem özellikleri dikkate alındığında bu oldukça anlaşılır bir durumdur. Zira araştırmanın teorik çerçevesinde de ayrıntılı bir şekilde ele alındığı üzere dinî şüphe bu dönemin en karakteristik özelliğidir. Mülakat esnasında inancından şüphe duymadığını ifade eden bir gence mülakat bittikten sonra *“Gerçekten inancından hiç şüphe duymadın mı?”* sorusu yöneltildiğinde *“O an paylaşmak istemedim belki ama gerçek şu ki biz gençler başta Tanrı olmak üzere her şeyden şüphe ediyoruz.”* (17, K) ifadesini kullanmıştır. Bu nedenle inancından şüphe eden gençlerin oranının belirtilenden daha fazla olduğuna dair bir kanaat mevcuttur. Kaldı ki katılımcılardan diğer din ve inançları araştıranların sayısı böyle bir araştırmaya gerek duymayanlara göre dikkat çekici düzeyde daha fazladır (%64). Katılımcıların en çok şüphe duyduğu konular diğer araştırma bulgularıyla da uyumlu olarak⁵⁷ Allah'ın varlığı, cennet-cehennem ve Ahirete ilişkin konular, evrenin yaratılışı, ilahi adalet, kadın erkek eşitsizliği ve fıkhi hükümler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu sonuçlar literatürle uyumludur. Örneğin Yapıcı'nın konuya ilişkin araştırmasında Allah'ın varlığı, kadın erkek eşitsizliği, bilim din çatışması ve fıkhi hükümler konusunda gençlerin şüphe içinde olduklarına dair bulgular mevcuttur.⁵⁸ Ayrıca 2020 yılında yüksek lisans düzeyinde yapılan bir araştırmada da dinî şüphenin %55,6 oranında inanç konuları üzerine yoğunlaştığı ve bu bağlamda özellikle ahiret, yaratılış-varoluş, Allah'ın sıfatları, kaza-kader, irade-özgürlük gibi konularda yoğunlaştığı bulgulanmıştır.⁵⁹ Şüpheli bir tavır içinde olan katılımcıların inkârcı bir şüphe değil de çelişkili gibi görünen bazı hususları anlamaya yönelik bir tutum içinde oldukları söylenebilir. Örneğin bir katılımcı *“İnancımın şüphe ettim çünkü Allah da bunu söylüyor zaten. Şüpheli bir şekilde yaklaşın fakat inkârcı yaklaşmayın diye. Ben Allah'ın varlığı konusunda emindim ama İslam'ın varlığından şüphe ettim.”* (18, E)

⁵⁵ Asım Yapıcı, “Güdü ve İçerik Açısından Çocuk Duaları ve Dualara Yansıyan Sorunlar”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2005), 60. 57-93.

⁵⁶ Seyhan, “Üniversite Öğrencileri Örneğinde Dua Tutumu ve Tanrı Tasavvuru”, 200.

⁵⁷ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 270-273, Ünverdi, “Din Karşıtı Yayınlar ve Gençlerde Ateistik Eğilimin Nedenleri”, 170.

⁵⁸ Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, 26-29.

⁵⁹ Hasibe Öner, *Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Sorgulamalar: Lise Öğrencileri Üzerine Nitel Bir Araştırma*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 121.

ifadelerini kullanmıştır. Clark'a göre gençlerin şüpheli yaklaşımlarını sadece soyut zekâ gelişimiyle açıklamak yanıltıcı olur. Zira şüphe konularının belirginleşmesinde içinde yetişilen kültürün de etkisi vardır.⁶⁰

Zaman zaman inançları ve istekleri arasında kalan katılımcıların büyük oranda dinî inanca göre isteklerini yeniden yapılandırdıkları ancak bazen de istekleri yönünde hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Bu sonuçtan hareketle gençlerin uyum ve istikrar sürecine henüz girmedikleri, zaman zaman kafa karışıklığı yaşadıkları ve iradelerini belirgin bir şekilde kullanamadıkları düşünülebilir. Bu durum aslında dönemin diğer bir önemli karakteristiği olan çelişki ve çatışmalar bağlamında değerlendirildiğinde anlaşılır bir durumdur. Nitekim daha önce de belirtildiği üzere Allah'a inanarak ilahi kurallara dikkat etmek ile kendi arzu ve isteklerine göre yaşama eğilimi, daha yüksek bir ahlaki prensibe inanmak ve ahlaki görelilik gibi içsel çelişkiler, bu dönemin çatışmalarını besleyen önemli unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.⁶¹ Ayrıca dinin henüz gencin kişiliğinde merkezi bir tutum haline gelip onun bütün isteklerine kendi rengini verecek güce henüz ulaşmadığını düşünmek de mümkündür. Zira ergenlik dönemi dinî gelişim açısından da bir değişim, dönüşüm ve oluşum sürecidir.

Katılımcıların tamamı Allah inancı olan bir bireyin ibadet etmesi gerektiği konusunda hemfikirdir. İbadet deyince katılımcıların aklına namaz, oruç gibi formal ibadetlerin geliyor olması dikkat çekicidir. Ancak daha sonraki söylemlerde dua ve sadakayı da bu kategoriye alan katılımcılar olduğu, ibadetin informal formlarının da bilindiğine dair bir kanaat oluşturmuştur. Katılımcılar genellikle ibadet konusunda eksiklikleri olduğunu ifade etmiştir. Özellikle ergenlik döneminde gençlerin ibadet konusunda ilgi ve motivasyonlarının düşük olduğu bilinmektedir. Bu durum araştırma bulgularına da yansımaktadır. Örneğin SEKAM (2013) tarafından Türkiye genelinde yapılan bir gençlik araştırmasının bulgularına göre gençlerin %24,3'ü düzenli olarak beş vakit namaz kıldığını ifade ederken, %49,6'sı ise ara sıra sıklığında da olsa namaz ibadetini gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Buna karşılık %26,2'lik orana sahip bir kesim ise hiçbir şekilde zaman kılmadığını ifade etmiştir. Benzer durum, Cuma namazı kılma ve oruç tutmada da karşımıza çıkmaktadır. İnfomal bir ibadet olan duada ise durum biraz daha farklıdır. Belli bir şarta bağlanmadan kolayca yapılıyor olmasından dolayı gençlerin yüksek bir oranda düzenli bir şekilde (%71,2) bu ibadeti gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır.⁶² Ergenlerle ilgili yapılan bir başka araştırmada ise katılımcıların %79,25'i inançlı olduklarını fakat ibadetlerini yerine getiremediklerini; %15'inin ibadet ettiğini belirtmişlerdir. Bu araştırmaya göre ergenlerin %56'sı sık sık, % 42,25'i ara sıra dua ettiklerini belirtmişlerdir.⁶³ İmamoğlu ve Fersadoğlu'nun araştırmasında ise katılımcıların %72,5'i eksiksiz olarak ramazan orucunu tutarken sadece %30,8'i beş vakit namazını düzenli olarak kıldığını ifade

⁶⁰ Walter Houston Clark, "Ergenlik ve Gençlik Çağında Din", çev. Mehmet Dağ, *Eğitim Hareketleri Dergisi* 22/256-257 (1976), 16.

⁶¹ Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi*, 151.

⁶² SEKAM, *Türkiye Gençlik Raporu- Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 330-345.

⁶³ Coşkunsever, *Ergenlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*, 155-156.

etmiştir.⁶⁴ Yapıcı'nın yaptığı bir araştırmada gençlerin ibadet davranışında azalma tespit edilirken ihtiyaç dindarlığının arttığı belirlenmiştir. Özellikle modernleşme-sekülerleşme sürecinde ibadet davranışında belirgin bir azalma görülse de bireysel bilincin dinî duyguyla temasının devam ettiği söylenebilir. Nitekim bu araştırmada gençlerin zihninde İslam kavramının huzur ve mutluluk kaynağı olarak çağrışım yapması dikkat çekicidir.⁶⁵

Katılımcıların kendi yaşlılarını inanç bakımından değerlendirmeleri istendiğinde dinden uzaklaşma, dine karşı ilgisiz tutum sergileme ya da farklı inanç ve eğilimlere yönelme gibi bazı durumların altını çizdikleri belirlenmiştir. Deist, ateist ya da agnostik inanç eğilimlerinin var olup olmadığı eğer mevcutsa yoğunluğunun ne olduğu sorulduğunda ise bu inanç yönelimlerinin fazla yoğunluk arz etmediği genellikle geleneksel inanca sahip gençlerin daha fazla olduğu ifade edilmiştir. Bu sonuç da benzeri araştırmalarla uyumlu bir görünüm arz etmektedir. Örneğin Yapıcı'nın araştırmasında gençler; "geleneksel dindarlar", "inançlı sorgulayıcılar", "dargın inançlılar", "dine ilgisizler", "salt maneviyatçılar", "suskunlar", "şüpheciler/kararsızlık yaşayanlar", "deist yönelimliler" ve "ateistler" olmak üzere dokuz farklı kategoriye ayrılmıştır.⁶⁶ Dinî kimlik inşasında henüz kendini bulma aşamasında olan bireylerin böylesi farklı bir görüntü arz etmeleri oldukça olağan bir durumdur. Bu gençlerin uyum ve istikrar sürecine adım attıklarında görüntünün daha da netleşeceği düşünülmektedir. Ancak şu ana kadar geleneksel kodlarla bilinci şekillenen gençlerin asıl şimdiden sonra yapacakları hamle ve tahkike yönelip iç güdümlü bir dindarlığa doğru yol alıp almayacakları dinî gelişimleri açısından daha fazla önem arz etmektedir.

Yapıcı yaptığı araştırmaya dayanarak günümüz gençlerinin dinî yönelimlerinde üç tavrın izlendiğini belirtmektedir ki bu tespitlerden özellikle son ikisi bu araştırma bulgularını da özetlemektedir: "Geleneksel-kurumsal dinlere yoğun eleştiri ile birlikte bireysel dindarlık ve maneviyatçılığı tercih etme, geleneksel-kurumsal dinlere eleştiri ile birlikte deizm ve ateizme yönelme, geleneksel-kurumsal dine yönelik eleştirileri görmezden gelerek mevcut durumu devam ettirme"dir. Gençlerin önemli bir kısmının geleneksel dine sığınarak huzuru aradığı bununla birlikte dinî inanç ve uygulamaları sorgulayarak taklidî inançtan tahkiki inanca doğru yönelenlerin de olduğu araştırmanın tespitleri arasındadır. Ayrıca ifade etmek gerekir ki gençler arasında klasik anlamda deizm ya da ateizmin olduğunu söylemek zordur. Zira kendisini ateist ya da deist olarak tanımlayan gençlerin çoğu darda kaldıklarında el açıp dua ederek inandıkları varlığa sığınmaktadırlar. Bu anlamda onların ateist ya da deist değil, kendilerine sunulduğu şekliyle geleneksel İslam'ı kabulde zorlanan inançlı sorgulayıcı bireyler olduğunu söylemek mümkündür.⁶⁷

Araştırmada gençlerin dua algılarını anlayabilmek için yaptıkları dua tanımları incelenmiş, tanımlarda "istemek ve dilemek", "Allah'la kurulan iletişim", "güvenme ve

⁶⁴ Abdulvahit İmamoğlu-Saliha Ferşadoğlu, "Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dinî Tutum ve Davranışların Tahlili", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Ekim 2016), 36.

⁶⁵ Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", 20.

⁶⁶ Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", 1.

⁶⁷ Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", 3-5, 37.

sığınma aracı”, “şükür” temalarının yer aldığı belirlenmiştir. Bu bağlamda bazı katılımcılar bu temalardan yalnızca biri ile duayı tanımlarken bazıları birden fazla temaya tanımlarında yer vermişlerdir. Dua din psikolojisinde incelenen merkezi konular arasında yer almaktadır.⁶⁸ Duayı inceleyen pek çok araştırmacı onun “istekte bulunma” yönüne dikkat çekmekte ve “dua dinin özüyse, istek duası duanın kalbidir” ifadesini kullanmaktadır. Temel olarak dua, maddi ya da manevi ihtiyaçları Allah’tan istemeyi içermektedir. Ancak dua istekten ibaret değildir. Bununla ilgili olarak James ve onun ekolünde olanların çoğu, dua eden kişinin iradesini harekete geçirmede ve değiştirmede etkili olacağı gerekçesiyle salt istek duasına karşı çıkmışlardır.⁶⁹ James’e göre dileme duası, duanın sadece bir türüdür.⁷⁰ Oysa duada kulluk etme, tapınma, günahattan pişmanlık duyma, şükranlarını sunma gibi içerikler de yer alabilmektedir.⁷¹

İstek duasının kutsalla iletişime yol açan karakterine literatürde vurgu yapılmaktadır.⁷² Belki de duanın en önemli karakteristiği inanılan varlıkla inanan varlık arasında doğrudan ilişki kurmayı sağlayan bir vasıta oluşudur. Duanın genellikle “insanla Allah arasında bir haberleşme ve iletişim” olarak tanımlanıyor olması bunun göstergesi kabul edilebilir.⁷³ Bu bağlamda James duayı tanımlarken “*Ben bu terimden içi boş sözcükler söylemeyi ya da belli kutsal formüllerin tekrarını değil, bizzat ruhun hareketini, ruhun varlığını hissettiği gizemli güçle kişisel ilişkiye girmesini anlıyorum. Bu içsel duanın olmadığı yerde din de yoktur; öte yandan bu duanın yükseldiği ve ruhu coşturduğu yerde form veya öğretiler olmasa bile yaşayan bir din var demektir.*” sözleriyle duanın bireysel dindarlıktaki hayati fonksiyonuna dikkat çekmektedir.⁷⁴ Araştırmada gençlerin çoğu duayı “istemek, iletişim” olarak tarif ederken sadece bir katılımcının duanın ibadet oluşuna işaret etmiş olması dikkat çekicidir. Her ne kadar gençler duaya doğrudan ibadet anlamı vermemiş olsalar da Yüce Kudrete sığınıp ondan istemekten, iletişimden, O’nunla konuşmaktan söz ettikleri için ibadet anlamının içkin olarak tanımlarında yer aldığı söylenebilir. Genel olarak gençlerin dua algılarında işlevselliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Hem istemeyi hem de iletişimi öne çıkaran dua tanımlarının literatürdeki dua tanımlarıyla örtüştüğü göz önünde bulundurulduğunda gençlerin dua algılarına dua tecrübelerinin yanı sıra dinî bilgilerinin yansdığı düşünülebilir.

Dua etme sıklığının duaya önem verme derecesine bağlı olarak gelişeceği belirtilmektedir. Duaya verilen önem bakımından gençlerin büyük çoğunluğu duayı hayatlarında çok önemli veya önemli bulurken bazıları için biraz önem taşımakta bazılarının hayatında ise önem taşımamaktadır. Gençler arasında sıklıkla, bazen, nadiren dua eden ve hiç dua etmeyenlerin olduğu görülmüştür. Durumsal olarak dua

⁶⁸ Donald Capps, “İstek Duası Psikolojisi”, çev. Ümit Horozcu, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2005), 157; Spilka-Ladd, “Introduction to the Scientific Study of Prayer”, 2.

⁶⁹ Capps, “İstek Duası Psikolojisi”, 161.

⁷⁰ James, *Dinsel Deneyimin Çeşitleri*, 474.

⁷¹ Capps, “İstek Duası Psikolojisi”, 157.

⁷² Capps, “İstek Duası Psikolojisi”, 162.

⁷³ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 212; Cilacı, “Dua”, 529; Gülüşan Göcen, *Kavram Atlası- Din Psikolojisi I* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 105.

⁷⁴ James, *Dinsel Deneyimin Çeşitleri*, 475.

etme sıklığının artması katılımcıların belirttikleri hususlar arasındadır. Ancak araştırmada duaya verilen önemle dua etme sıklığının her gençte paralel gitmediği anlaşılmaktadır. Zira dua etmenin çok önemli olduğunu düşünen katılımcılar arasında ara sıra/nadiren dua ederim diyenlerin; önemli olduğunu ifade eden katılımcılar arasında sıklıkla dua edenlerin bulunduğu tespit edilmiştir. “Dua etmem/hiç dua etmem ya da dua hayatımda önemli değil/hiç önemli değil” ifadelerini kullanan katılımcıların ise diğer sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde nadiren de olsa dua ettikleri görülmektedir. Bu gençlerin öznel dinarlık algılarının 6-7 puan aralığında olması, inançlarından hiç şüphe etmemiş olmaları, oruç tutup cuma namazı kılmaları, ihtiyaç duyduklarında dua edebileceklerini söylemeleri ve yaşlarının 14 olması, dua pratiklerinin henüz gelişmemiş olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yapılan çeşitli araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Yapıcı’nın araştırmasında sık sık dua eden gençlerin varlığı tespit edilmiştir.⁷⁵ Türkiye genelinde yapılan bir gençlik araştırmasının bulgularına göre de gençlerin %71,1’i düzenli dua ederken, %27,9’u ara sıra dua etmektedir. Hiç dua etmeyenlerin oranı ise %1’dir.⁷⁶ Farklı yaş gruplarından katılımcılarla gerçekleştirilen bir araştırmada %49,4’ünün sıklıkla, %28’inin ibadetlerden sonra dua ettiği belirlenmiştir. Pek sık dua etmeyenler %1,5, hiç dua etmeyenler %0,7 oranındadır.⁷⁷ Horozcu’nun araştırmasında da katılımcıların %79,1’i sık sık, %15,8’i ara sıra, %4,5’i ise nadiren de olsa dua ettiğini belirtmiştir.⁷⁸

Araştırmada gençleri dua etmeye yönelten motivasyonlar incelenmiş, gençlerin büyük çoğunluğunun hayatın zorluklarıyla karşılaştıklarında dua ettikleri tespit edilmiştir. Ancak her ne kadar gençlerin çoğu stresli olduklarında dua ediyor olsalar da mutlu olduklarında da dua edenler bulunmaktadır. Araştırmada az da olsa şükür amacıyla ve sevinçli zamanlarında dua ettiğini belirtenlere rastlanmıştır. Ayrıca “dersler ve sınavlar, üzüntü yaratan yaşantılar, korkuya neden olan durumlar, hastalıklar, kötü düşünceler”in gençlerde stres yaratan durumlar olduğu, bu gibi durumlarda gençlerin genellikle duaya başvurdukları belirlenmiştir. Stresli olduklarında akıllarına dua etmek gelmeyen gençlere de rastlanmıştır.

Gençleri dua etmeye motive eden sebeplerin başında “dersler ve sınavlarda başarılı olmak” gelmektedir. Ancak burada başarılı olmanın ön koşulu olan çalışmayı vurgulayan ve gereklerini yerine getirmişlerse başarı için dua ettiklerini belirten gençlerin olması, bazı gençlerin duayı pasif bir başa çıkma aracı olarak görmedikleri şeklinde yorumlanabilir. Hatta başarılı olmak için çalışmanın gerekliliğini vurgulayarak sınav öncesi dua etmeyi doğru bulmadığını belirten gençlere de rastlanmıştır. Gençlerin ya kendi sorumluluklarının farkında olmalarının ve fiili duayı önemsemelerinin ya da duayı sadece yapılacak bir şey kalmadığında başvurulacak bir başa çıkma aracı olarak görmelerinin bu tutumlarında etkili olduğu düşünülebilir.

Dua motivasyonlarına bakıldığında gençlerin çoğunlukla sahip olmak istedikleri ve bunun için dua ettikleri şeylerin gelecek hayatlarıyla ilgili olduğu

⁷⁵ Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, 33.

⁷⁶ SEKAM, *Türkiye Gençlik Raporu- Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 345.

⁷⁷ Mebrure Doğan, *Dua ve Psikolojik Etkileri* (Bursa: Emin Yayınları, 2015), 90.

⁷⁸ Horozcu, *Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek Duaları*, 210.

belirlenmiştir. Araştırmada “istediği meslek, meslekle ilgili doğru karar verebilmek, iyi bir hayat, sınavlarda başarılı olabilmek” için dua edenlerin yanı sıra “gelecekte ibadetlerden ayrılmamak, satın almak istenen bir eşya, aile ve arkadaşlar” için dua eden gençlere rastlanmıştır. Hayatta çok istediği bir şeyin olmadığını ve bunun için dua etmediğini belirten gençler de olmuştur. Bu gençlerin sosyo-ekonomik düzeyleri yüksektir ve maddi ihtiyaçlarını karşılama ve maddi isteklerine kavuşma noktasında doyuma ulaşmalarının fazlaca istedikleri bir şeyin olmamasında etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir.

Vergote'ye göre insanı dua etmeye götüren asıl sebep eksiklik duygusudur.⁷⁹ Dua eden birey yetersizliğinin, eksikliğin farkındadır ve eksiklikten münezzehe olduğuna inandığı varlığın ancak ona yardım edebileceğini düşünür. Umutla ve güvenle O'ndan ister.⁸⁰ Araştırmada hayatla ilgili iyilik, güzellik, sağlık, başarı, iyi bir gelecek gibi beklentilerin gençleri duaya motive eden sebepler arasında yer aldığı görülmüştür. İnsanlar hastalık, ölüm, zorluklar, acılar ve sınavlar gibi somut problemlerle karşılaştıkları zaman dua etmeye ihtiyaç duyarlar. Bununla birlikte insanı mutlu eden sevindirici durumlarla karşılaşmak da şükretmek için dua etmeye ihtiyaç duyulan zamanlardır.⁸¹ Kayıklık Kur'an ayetlerinden yola çıkarak insanları dua etmeye güdüleyen faktörleri “ihtiyaçlar ve istekler” ile “güçsüzlük ve çaresizlik” olmak üzere iki grupta toplamaktadır.⁸² Bu araştırmada da bu tespiti doğrulayan sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmanın bulgularının genel olarak literatürde elde edilen bulgularla örtüştüğü görülmektedir. Yapılan bir araştırmada, gençlerin dualarında sağlık, sıhhat, KPSS'de atanmak, iş sahibi olmak ve mutlu bir evlilik arzusunun öne çıkan temalar olduğu belirlenmiştir.⁸³ Ergenlerle yapılan bir araştırmada gençlerin işlerinde ve derslerinde başarılı olmak, maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulmak, günahların affı, sağlıklı ve huzurlu yaşamak gibi istekleri için dua ettikleri belirlenmiştir.⁸⁴ İlköğretim birinci kademe öğrencilerine en çok ne zaman dua ettikleri sorulmuş, çocuklar “bir şeyi çok fazla istediklerinde, korktuklarında ve kaygılandıklarında, Cuma kandil bayram gibi kutsal zamanlarda, akşam yatarken ve sabah kalktıklarında, sınavlarda, bir yakının kaybı gibi ölümü hatırlatan zamanlarda, yemekten önce ve sonra, bir işe başlarken, sevinçli ve mutlu anlarda” dua ettiklerini belirtmişlerdir.⁸⁵ Aynı çalışmada şükür duasının çocuklar tarafından çok az tercih edildiği görülmüştür.⁸⁶ Amaçlarına göre dua türlerinin ele alındığı nitel bir araştırmada ise katılımcıların “acizliğini belirtme, yalnızlığı giderme, Allah'la iletişim kurma, rahatlama, manevi açıdan güçlenme, istekte bulunma, yardım isteme, kendini

⁷⁹ Antoine Vergote, *Din İnanç ve İnançsızlık*, çev. Veysel Uysal (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), 238.

⁸⁰ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 214.

⁸¹ Sarah Bänziger vd., “Seküler Bir Toplumda Dua: Dua Uygulamaları ve Türleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, çev. Fatma Kirman, *Journal of Analytic Divinity* 3/2 (2019), 169.

⁸² Hasan Kayıklık, “Kur'an'daki Dualar Üzerine Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2001), 138.

⁸³ Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, 33.

⁸⁴ İmamoğlu- Ferşadoğlu, “Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dinî Tutum ve Davranışların Tahlili”, 34.

⁸⁵ Yapıcı, “Güdü ve İçerik Açısından Çocuk Duaları ve Dualara Yansıyan Sorunlar”, 78-79.

⁸⁶ Yapıcı, “Güdü ve İçerik Açısından Çocuk Duaları ve Dualara Yansıyan Sorunlar”, 85.

güvende hissetme, ihtiyaç duyma, teselli bulma, şükretme, bağışlanma” gibi gerekçelerle duaya yöneldikleri tespit edilmiştir.⁸⁷

Öğrenciler için "derslerde ve sınavlarda başarısızlık korkusu" temel bir korku olup geleceğe yönelik kaygılarının bir göstergesidir.⁸⁸ Araştırmaya katılan gençlerde okul derslerine ait sınavların ve merkezi sınavların en yaygın stresörler olduğu görülmektedir. Hökelekli'nin ergenlerin dinî gelişimini incelemek için yaptığı bir araştırmada araştırmanın bulgularına benzer şekilde katılımcıların gelecek endişesi, sınavlarda başarılı olma gibi sebeplerle dua ettikleri belirlenmiştir.⁸⁹ Diğer bir araştırmada duanın derslerde ve sınavlarda başarıyı etkileyip etkilemediği sorusuna katılımcıların %65,5'i olumlu etkilediği cevabını vermiştir.⁹⁰ Hem lise hem de üniversite öğrencilerinin örnekleme yer aldığı bir araştırmada duanın sınav kaygısını azalttığı sonucu elde edilmiştir.⁹¹ İlkokul öğrencileri ile gerçekleştirilen bir araştırmada da örneklemin önemli bir kısmının öncelikle dualarında derslerde ve sınavlarda başarılı olmayı, ileriki yıllarda girecekleri liseye geçiş, üniversite sınavı gibi sınavlarda başarılı olmayı; ikinci olarak da kaza beladan uzak bir şekilde sağlıklı ve mutlu yaşamayı istedikleri belirlenmiştir.⁹²

Dua, kelimenin tam anlamıyla en mükemmel dinî tecrübedir.⁹³ Duada çeşitli dinî duygular yoğun bir şekilde hissedilmektedir.⁹⁴ Dua aynı zamanda bireylerin dinî tecrübe yaşamalarının en kolay yolu olarak değerlendirilebilecek bir ibadettir. Dindar bireyin kendisini Allah'a yakın hissettiği ve O'na aracısız hitap edebilme imkanına kavuştuğu dua, çoğu zaman derinlikli bireysel dinî tecrübelerle kaynaklık eder. Araştırmada gençlerin dua ettiğinde “içini dökmüş, rahatlamış, huşu içinde ve pozitif hissettiği, kendini daha iyi hissettiği, kendine güveninin arttığı, mutlu hissettiği, Allah'a yakın hissettiği, Allah'ın desteğini yanında hissettiği” tespit edilmiştir. Az da olsa hiçbir değişiklik hissetmediğini belirten katılımcılara da rastlanmıştır. Ergenler stresli ve sıkıntılı zamanlarda duanın etkisini bir rahatlama ve yatışma olarak hissetmektedir.⁹⁵ Dua ile ilgili bir araştırmada katılımcıların %91,2'si duanın psikolojik rahatlama sağlayacağına katıldığını belirtmiştir.⁹⁶ Yapılan çeşitli araştırmalarda dua etme sıklığı arttıkça kaygı düzeyinin düştüğü, kendini güvende

⁸⁷ Abdullah Dağcı, "Amaçsal Açısından Dua Türleri: Din Psikolojisi Bağlamında Tümevarımsal Bir Yaklaşım Denemesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (Haziran 2018), 103-104. 87-120.

⁸⁸ Yapıcı, "Güdü ve İçerik Açısından Çocuk Duaları ve Dualara Yansıyan Sorunlar", 79.

⁸⁹ Hökelekli, *Ergenlik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi*, 87'den aktaran Mustafa Koç, "Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi", *Ekev Akademi Dergisi* 9/25 (2005), 80.

⁹⁰ Horozcu, *Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek Duaları*, 232.

⁹¹ Necmi Karslı, "Gençlerde Sınav Kaygısı, Dindarlık ve Dua İlişkisi", *Dergiabant* 7/13 (Mayıs 2019), 190.

⁹² Yapıcı, "Güdü ve İçerik Açısından Çocuk Duaları ve Dualara Yansıyan Sorunlar", 82-83.

⁹³ Capps, "İstek Duası Psikolojisi", 159.

⁹⁴ Mustafa Doğan Karacoşkun, "Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2005), 103.

⁹⁵ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 229.

⁹⁶ Horozcu, *Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek Duaları*, 219.

hissetme, umut ve öz güven düzeyinin arttığı tespit edilmiştir⁹⁷ ki araştırmada da bu tespiti destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.

Dua esnasında kendilerinin Allah'a yakınlık hislerini "çok yakın" olarak tanımlayanlar bunu "bayağı yakın, aynı odanın içinde gibi, yanındaymış gibi, içimde gibi, önünde diz çökmüşüm gibi, Tanrı yanımda oturuyor beni dinliyor gibi" sözleriyle ifade etmişlerdir. Dua ettiğinde kendini Allah'a yakın hissedenlerin yanı sıra dua ettikçe yakınlaştığını düşünen gençlere de rastlanmıştır. Vergote, ergenlerin duygusal yalnızlığının acısına cevap veren Allah dostluğuna özellikle hassasiyet gösterdiğini, her şeyden önce Allah'ı sırdaş olarak gördüğünü belirtmektedir.⁹⁸ Gençlerin dua tecrübelerinde Allah'a yakınlık tecrübesini yaşamış olmaları, içini dökmüş ve rahatlamış hissetmeleri Allah'ı bir dost ve bir sırdaş olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Dualarının kabul olup olmamasının gençlerin çoğunun Allah'a olan hislerinde bir değişiklik meydana getirmemesi, araştırmanın önemli tespitleri arasındadır. Duanın kabul edilmediği durumlarda hayırlısının bu olduğu düşüncesi, toplumda olduğu gibi gençler arasında da yaygın bir kanaattir. Kabul olmayan duada kendini, isteklerini, yeterince çaba gösterip göstermediğini yeniden gözden geçiren gençlerin varlığı ise çoğunluğu oluşturmaya bile dua ile birlikte fiili olarak yerine getirilmesi gereken sorumluluklarının bilincinde olan bir grubun gençler arasında bulunduğu bir göstergesidir. Duası kabul edilmediğinde şüpheye düştüğünü, kırgınlık hissettiğini belirten az sayıda gencin ergenlik dönemi dinî gelişim özelliklerine uygun bir davranış sergilediklerinden söz edilebilir. Zira bu dönem çeşitli sebeplerle dinî şüphe ve çatışmaların en yoğun yaşandığı dönem olarak bilinmektedir.

Sonuç olarak dinî hayata ilişkin sorumlulukları henüz yüklenmiş olmalarına ve dinî gelişimin başlangıç evrelerinde olmalarına rağmen gençlerin çoğunun Allah'la iletişimlerinin dışavurumu olan dua ibadetini önemsemeleri, ihtiyaç duyduklarında kudretine inandıkları varlığa sığınmaları, Allah'a yakınlık hissetmeleri, aslında onların inanç durumlarıyla ilgili endişelerin anlamlı olmadığını göstermektedir. Zira zaman zaman dinî şüpheler, dinî çatışma ve çelişkiler yaşasalar da gençlerin Allah tasavvurlarında sevgi, merhamet, affedicilik gibi özelliklerin ağır basması, şüphelerin giderilmiş olması, çoğunun dinden kopuş yaşamamış olması, gençlerin geleneksel inanca bağlı olduğu yahut şüphelerden arınmış rafine bir inanca kavuştukları şeklinde yorumlanabilir. İbadet konusundaki ilgisizlikleri ise gelişim dönemleriyle ilişkilendirilebilir. Araştırmada örneklemin belirlenmesinde tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Her ne kadar araştırmada inanç konusunda farklılıkları olan gençlere ulaşılmaya çalışılmışsa da araştırmanın gönüllülük esasına dayanması, dine karşı ilgisiz ya da negatif tutumu olan gençlerin araştırmaya katılma konusundaki

⁹⁷ Recep Yaparel, *Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,1987), 111; Koç, Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri, 125-126; Arıcı Coşkunsever, *Ergenlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*, 159-160.

⁹⁸ Antoine Vergote, "Çocukta Din", çev. Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (1978), 590-591.

isteksiz olmaları, örneklem çeşitliliğini daraltan bir husus olmuştur. Bu durum araştırma için bir sınırlılık oluşturmaktadır. Tesadüfi örnekleme ile gerçekleştirilen bu çalışmada Hıristiyan olmuş bir gence rastlanması ise din psikolojisi sahasında bizzat dinî değişim ve dönüşüm geçirmiş gençlerle çalışmalar yapılmasına ve onların dinî hayatlarındaki değişim sürecinin anlaşılmasına duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur. Gençlerin dinî hayatına ilişkin akademik araştırmaların artırılmasının yanı sıra elde edilen bulgulardan resmi din eğitimi programları hazırlanırken yararlanılması, bu araştırmanın önerileri arasındadır.

KAYNAKÇA

- Bahadır, Abdülkerim. *Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Bahadır, Abdülkerim. "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler". *Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Bänziger, Sarah vd. "Seküler Bir Toplumda Dua: Dua Uygulamaları ve Türleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma". çev. Fatma Kırman. *Journal of Analytic Divinity* 3/2 (2019), 165-176.
- Baykan, Erdal. "Dua Üzerine- Din Felsefesi Okumaları". thk. Muhammet Nasih Ece. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9 (2015), 166-169.
- Carrel, Alexis. *Dua*. çev. Alper Yüçetürk. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1967.
- Capps, Donald. "İstek Duası Psikolojisi". çev. Ümit Horozcu. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2005), 157-169.
- Cilacı, Osman. "Dua ve İbadet". *Diyanet İlmi Dergi* 11/5 (1972), 284-292.
- Cilacı, Osman. "Dua". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/529-530. İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık, 1994.
- Clark, Walter Houston. "Ergenlik ve Gençlik Çağında Din". çev. Mehmet Dağ. *Eğitim Hareketleri Dergisi* 22/256-257 (1976).
- Clark, Walter Houston. "Ergenlik ve Gençlik Çağında Din III". çev. Mehmet Dağ. *Eğitim Hareketleri Dergisi*, 23/260-261 (1977).
- Coşkunsever, Asude Arıcı. *Ergenlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Coşkunsever, Asude. "Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Temel Problemleri". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 5 (2022), 63.
- Dağcı, Abdullah. "Amaçsal Açıda Dua Türleri: Din Psikolojisi Bağlamında Tümevarımsal Bir Yaklaşım Denemesi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (Haziran 2018), 87-120.
- Doğan, Mebrure. *Dua ve Psikolojik Etkileri*. Bursa: Emin Yayınları, 2015.
- Durmuş, Ayten. *Ergenlik Dönemi, Yalnız, Hırçın ve Durgun Gençler*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.
- Erikson, Erik H.. *Identity youth and Crisis*, New York: W.W. Norton Company, 1978.
- Gülüşan Göcen, *Kavram Atlası- Din Psikolojisi I*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- Göregen, Feride - Yıldız, Mualla. "Ergenlerde Tanrı Algısı, Affetme Eğilimi ve Öfke İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *Dinî Araştırmalar* 24/61 (Aralık 2021), 427-458.
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 11 Kasım 2022. <http://sozluk.gov.tr>

- Horozcu, Ümit. *Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek Duaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Hökelekli, Hayati. *Ergenlik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1983.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Izutsu, Toshihiko. Kur'an'da Allah ve İnsan. çev. Süleyman Ateş. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1975.
- İkbal, Muhammed. *İslam'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. Ahmet Asrar. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, trs.
- İmamoğlu, Abdulvahit – Ferşadoğlu, Saliha. "Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dinî Tutum ve Davranışların Tahlili". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Ekim 2016), 19-40.
- James, William. *Dinsel Deneyimin Çeşitleri- İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. çev. İsmail Hakkı Yılmaz. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.
- Karaca, Faruk. *Dinî Gelişim Psikolojisi*. Trabzon: Eser Matbaacılık, 2016.
- Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Matbaacılık, 3. Baskı, 2017.
- Karaçoşkun, Mustafa Doğan. "Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2005), 101-124 .
- Karlı, Necmi. "Gençlerde Sınav Kaygısı, Dindarlık ve Dua İlişkisi". *Dergiabant* 7/13 (Mayıs 2019), 190-219.
- Kandemir, Fatih. "Ekolojik Kuram Bağlamında Dinî Gelişim Psikolojisi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/3 (Aralık 2018), 1433-1456. <https://doi.org/10.18505/cuid.439628>.
- Kayıklık, Hasan. "Kur'an'daki Dualar Üzerine Psikolojik Bir Değerlendirme". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2001), 135-160.
- King, Pamela Ebstynne - Roeser, Robert W. "Religion and Spirituality in Adolescent Development". *Handbook of Adolescent Psychology*. October 2009. 435-478. DOI: 10.1002/9780470479193.adlpsy001014.
- Koç, Mustafa. *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Koç, Mustafa. "Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi". *Ekev Akademi Dergisi* 9/25 (2005), 75-88.
- Kula, Naci. "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din". *Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Tanrıyı Tasavvur Etmek*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.
- Öner, Hasibe. *Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Sorgulamalar: Lise Öğrencileri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Parladır, Selahattin. "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9/530-535. İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık, 1994.
- Rochablave Spenle, Anne Marie. *Ergenlik Psikolojisi, Ergen ve Dünyası*. çev. Bekir Onur. Ankara: Maya Yayıncılık, 1980.
- SEKAM. *Türkiye Gençlik Raporu Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*. İstanbul: SEKAM Yayınları. 2013.

- Seyhan, Beyazıt Yaşar. "Üniversite Öğrencileri Örnekleminde Dua Tutumu ve Tanrı Tasavvuru". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/2 (2014), 175-204.
- Solmaz, Bünyamin – Şahin, Adem. "Ergenlerde Dindarlık ve Sosyal Benlik". *Marife* (Yaz 2012), 145-158.
- Spilka, Bernard - Ladd, Kevin L. *The Psychology of Prayer: A Scientific Approach*. New York: Guilford Publications, 2013.
- Şahin, Şükriye - Özçelik, Çağrı Çöven. "Ergenlik Dönemi ve Sosyalleşme". *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*. 5/1 (Haziran 2016), 42-49.
- Tokpınar, Mirza. "Buhârî'nin Sahîh'inde Kavram Olarak Duâ ve İman İle İlişkisi", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 11/1 (2013), 7-25.
- Ünverdi, Mustafa. "Din Karşıtı Yayınlar ve Gençlerde Ateistik Eğilimin Nedenleri". *İlahiyat Akademi Dergisi* 12 (2020).
- Vergote, Antoine. "Çocukta Din", çev. Erdoğan Fırat. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (1978), 583-592.
- Vergote, Antoine. "Ergenlikte Din". çev. Erdoğan Fırat. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (1981), 583-592.
- Vergote, Antoine. *Din İnanç ve İnançsızlık*, çev. Veysel Uysal. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999.
- Yaparel, Recep. *Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987.
- Yapıcı, Asım. "Allah ve Kutsal Kavramlarının Çağrıştırdıkları Anlamlara Sosyo-Psikolojik Bir Bakış: Çukurova Üniversitesi Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 2 /7-8 (2004), 169-206.
- Yapıcı, Asım. "Güdü ve İçerik Açısından Çocuk Duaları ve Dualara Yansıyan Sorunlar". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2005), 57-93.
- Yapıcı, Asım. "Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi, Bir Model Denemesi". *DEÜİFD Din Psikolojisi Özel Sayısı* (2016), 83-113.
- Yapıcı, Asım. "Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları". *İlahiyat Akademi Dergisi*. 12 (Aralık, 2020), 1-44.
- Yazır, Muhammet Hamdi. *Hak Dinî Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Yayınevi, trs.
- Yılmaz, Sabri - Turgut, Ali Kürşat. "İslam Kelamı ve Felsefesi Açısından Dua: Mâtürîdî ve Âmirî Örneği". *Beytulhikme An International Journal of Philosophy* 11/3 (2021), 1221-1244.
- Yörükoğlu, Atalay. *Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayınları, 14. Baskı, 2012.